

De positie van moslims in Nederland

FEITEN EN CIJFERS

Fact book

2010

COLOFON

Uitgave
FORUM - Instituut voor Multiculturele Vraagstukken
Postbus 201 3500 AE Utrecht
www.FORUM.nl

© maart 2010 FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken

VOORWOORD

Sinds een aantal jaren is de positie van moslims in Nederland onderwerp van een heftig debat in Nederland. De aard en omvang van dit debat vindt ook zijn weerklink in het buitenland, waar media regelmatig over berichten. Over de karakteristieken van dit debat, de oorzaken ervan en de feitelijke en gepercipieerde problemen die aan dit debat ten grondslag liggen, kan veel gezegd worden. Wij stellen in ieder geval vast dat het debat over moslims veelal is gebaseerd op beeldvorming die nauwelijks of geen verbinding heeft met de werkelijkheid, dat wil zeggen de feitelijke leefsituatie van moslims in Nederland. Wij achten het debat in een democratische rechtsstaat van essentieel belang. Om dat debat met het oog op de toekomst echter ook constructief te laten zijn, is het belangrijk dat feiten voldoende aan bod komen.

In 2008 verscheen het eerste factbook over de positie van moslims in Nederland. Nieuw verschenen gegevens en onderzoeksresultaten maken een actualisering zinvol. Niet alleen zijn van een aantal onderwerpen recentere cijfers ingevoegd, ook zijn er nieuwe onderwerpen toegevoegd en is een indeling gemaakt in thema's, waardoor de gegevens sneller te vinden zijn.

Het factbook heeft tot doel gegevens te presenteren over moslims in Nederland. Op enkele – ook recente – publicaties na, wordt er in ons land geen onderzoek gedaan naar moslims. Wel worden met regelmaat gegevens verzameld en gepubliceerd over etnische groepen, met name over de vier grootste, waaronder Turken en Marokkanen. Omdat de grote meerderheid van Turken en Marokkanen het Islamitische geloof aanhangt (respectievelijk 87 en 92%), worden vooral gegevens over deze groepen gepresenteerd. Moslims komen ook voor onder andere (etnische) groepen, zoals Irakezen, Afghanen, Iraniërs, Somaliërs. Zij figureren echter zelden als doelgroep van onderzoek en surveys, waardoor deze groepen grotendeels en noodgedwongen buiten beschouwing blijven.

We hebben niet de pretentie van volledigheid, maar we menen wel dat dit factbook een belangrijke rol kan spelen als achtergrondinformatie, context of feitenmateriaal voor journalisten en anderen die het debat in Nederland volgen en daarover berichten.

Sadik Harchaoui
Voorzitter Raad van Bestuur

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord.....	3
DEEL I DEMOGRAFIE	5
1 Historie.....	6
2 Aantal moslims in nederland.....	7
3 Ontwikkeling in het aantal moslims.....	8
4 Samenstelling en spreiding moslims.....	9
5 Moslims in europa.....	10
DEEL II MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE	11
6 Turkse en Marokkaanse jongeren in het onderwijs.....	12
7 Opleidingsniveau en taalbeheersing.....	13
8 Werkgelegenheid.....	14
9 Inkomen	15
10 Remittances	16
11 Keuze huwelijkspartner.....	17
12 Gezondheid en zorg.....	18
13 Vrijwilligerswerk	19
14 Vrije tijd en mediagebruik	20
15 Participatie in de politiek	21
16 Criminaliteit	23
17 Radicalisering.....	24
DEEL III SAMEN LEVEN.....	25
18 Thuis voelen in nederland	26
19 Tevredenheid en geluk onder jongeren	27
20 Identificatie	28
21 Wederzijdse beeldvorming.....	29
22 Contacten met autochtonen.....	30
23 Discriminatie jegens moslims	31
DEEL IV DE ISLAM.....	33
24 Beleving religie	34
25 Moskeeën	35
26 Islamitisch onderwijs	36
27 Islamitische organisaties	37
Literatuur	38

Deel I Demografie

1 HISTORIE

De komst van moslims naar Nederland

In 1879 wordt voor het eerst melding gemaakt van moslims in Nederland. Bij de volkstelling van 1889 blijken er 49 'Mahomedanen' te wonen. Deze eerste moslims waren immigranten uit Nederlands-Indië, en woonden in Den Haag. Tot de Tweede Wereldoorlog bedroeg het aantal moslims nooit meer dan enkele honderden.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw steeg het aantal moslims door immigratie uit Indonesië. De eerste (houten) moskee werd in 1951 gebouwd in het Friese Balk door een groep Molukse ex-KNIL soldaten. De eerste stenen moskee - de Mobarak moskee in Den Haag - verrees in 1955.

Na 1960 arriveerden jaarlijks tienduizenden Turkse en Marokkaanse gastarbeiders in Nederland om te werken in de Nederlandse industrie. In de jaren zeventig en tachtig lieten veel gastarbeiders hun gezinnen overkomen. De gedachte aan een spoedige terugkeer naar het vaderland verdween naar de achtergrond, en de gastarbeiders zochten, samen met hun gezinnen, een plek in de Nederlandse samenleving. Daar hoorde bij dat zij ruimte zochten voor hun geloofsbeleving. Het aantal moskeeën nam snel toe. De eerste moskeeën waren vaak 'huiskamer-moskeeën'; later werden bedrijfspanden, scholen en verenigingsgebouwen gehuurd of gekocht.

In 1975 werd de ex-kolonie Suriname onafhankelijk. De Surinaamse bevolking was bevreesd dat de deur naar Nederland voor goed op slot zou gaan. Tot aan de overgangsregeling van 1980 maakten 300.000 Surinamers gebruik van de mogelijkheid zich in Nederland te vestigen. Zo'n 10% van de Surinamers in Nederland is moslim. Het gaat voornamelijk om mensen die oorspronkelijk uit India of Java kwamen.

Niet alleen gastarbeid en gezinshereniging leidden tot een groei van de moslimbevolking; vanaf eind jaren '80 nam hun aantal ook toe als gevolg van een groeiende stroom van vluchtelingen en asielzoekers uit het Midden-Oosten.

Begin 2009 telt Nederland naar schatting ruim 900 duizend moslims en 475 moskeeën.

2 AANTAL MOSLIMS IN NEDERLAND

Verschillende herkomstgroepen

Op basis van CBS-cijfers¹ wordt het aantal moslims in Nederland begin 2010 op 907 duizend personen geschat. Dat is 6% van de bevolking.

Tabel 2.1 Aantallen allochtonen en moslims in Nederland, per 1-1-2010

	herkomstgroep		moslims	
	1-1-2009 (x 1.000)		% moslims	schatting 2009 (x 1.000)
Autochtonen	13.198		0,1	13
Westerse allochtonen	1.478		3	39
Niet-westerse allochtonen	1.809			
waarvan				
Turken	378		87	329
Marokkanen	342		92	314
Surinamers	339		10	34
Afghanen	38		84	32
Irakezen	49		63	31
Somaliërs	22		95	21
Pakistani	19		100	19
Iraniers	31		43	13
overige herkomst	593		11	62
Totaal	16.486		6	907

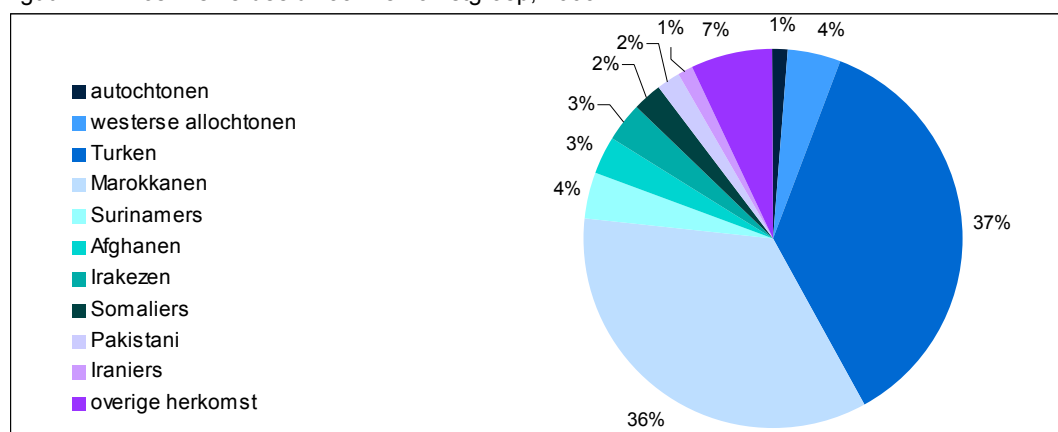
Bron: Schatting van FORUM op basis van aantal inwoners 2009 (CBS/Statline) en schatting percentage moslims door CBS (CBS/POLS 2006)

Etnische herkomst

Van alle moslims in Nederland is 73% van Turkse of Marokkaanse herkomst, de overige 27% is oorspronkelijk afkomstig uit een ander land.

Ongeveer 45% van alle niet-westerse allochtonen is moslim. De 13 duizend moslims van autochtone herkomst betreffen zowel bekeerde autochtone Nederlanders als 'derdegeneratieallochtonen'. Dat zijn kinderen van de tweede generatie niet-westerse allochtonen die volgens de CBS definitie² niet tot de categorie allochtonen worden gerekend.

Figuur 2.2 Moslims verdeeld naar herkomstgroep, 2009

1 Het CBS vraagt in de enquête Permanent Onderzoek Leefsituatie naar de kerkelijke gezindte, waarbij de islam een aparte antwoordmogelijkheid is. De meest recente cijfers zijn van 2006. Op basis van deze cijfers wordt berekend welk percentage van een herkomstgroep moslim is. Het CBS kwam voor 2006 uit op 857 duizend moslims. Op basis van de bevolkinggroei schatten we het aantal moslims nu 40 duizend mensen hoger in. (Bron: CBS, Bevolkingstrends 3e kwartaal 2007, van Herten en Otten 'Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland')

2 Het CBS definieert allochtonen als personen van wie tenminste één ouder in het buitenland is geboren. De derde generatie (van wie de ouders dus in Nederland zijn geboren) valt daarmee buiten de categorie allochtonen.

3 ONTWIKKELING IN HET AANTAL MOSLIMS

Nieuwe berekening

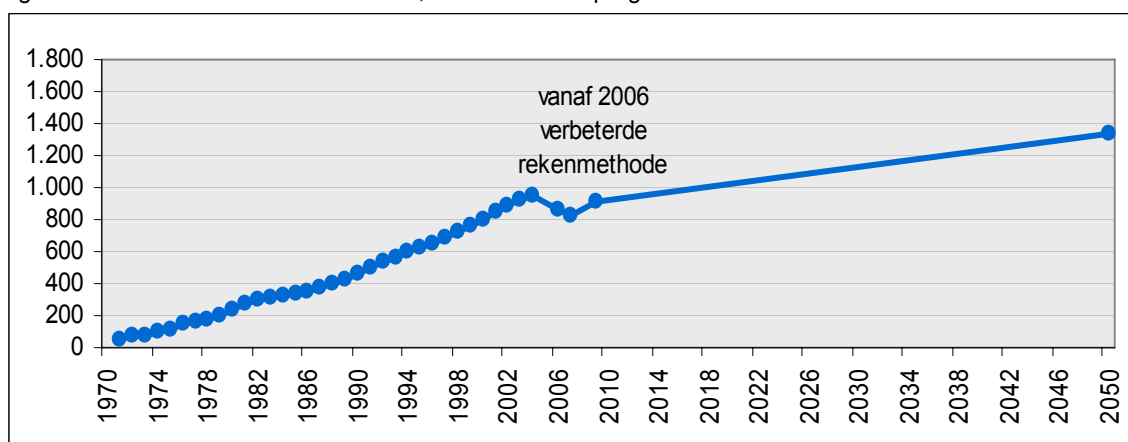
In het verleden is het aantal moslims te hoog ingeschat door het CBS. In 2007 is de berekeningswijze verbeterd. Daarom zijn de aantallen vóór 2007 niet goed vergelijkbaar met die van daarna.

Verwachte ontwikkeling in de toekomst

Het NIDI³ heeft in een scenario doorgerekend hoe het aantal moslims zich zal ontwikkelen. De verwachting is dat in 2050 7,6% van de Nederlandse bevolking moslim zal zijn. In totaal gaat het dan om 1.339 duizend moslims, 432 duizend meer dan in 2009 (zie figuur 3.1).

Het aantal moslims groeit zowel als gevolg van immigratie (eerste generatie) als van geboorte (tweede generatie). Het NIDI heeft in dit scenario geen rekening gehouden met factoren als geloofsafval en bekeringen.

Figuur 3.1 Aantal moslims in Nederland, 1971- 2009 en prognose 2050

Bron: Statline/CBS

Minder waarschijnlijke scenario's

Naar aanleiding van discussies in de politiek over de groei van het aandeel moslims heeft het NIDI ook doorgerekend hoe groot dat aandeel zal zijn, als de migratie- en geboortecijfers aanzienlijk hoger zouden zijn dan op dit moment waarschijnlijk wordt geacht. In dat geval wordt het aantal moslims in 2050 geschat op 2.1 miljoen personen (11% van de bevolking). Als bovenop deze aanname wordt verondersteld dat alle allochtonen uit Afrika en Azië islamitisch zullen zijn, zou het aantal moslims in 2050 op 24% uitkomen. Het CBS schat de kans op een dergelijk scenario laag in.

3 J. de Beer, 2007

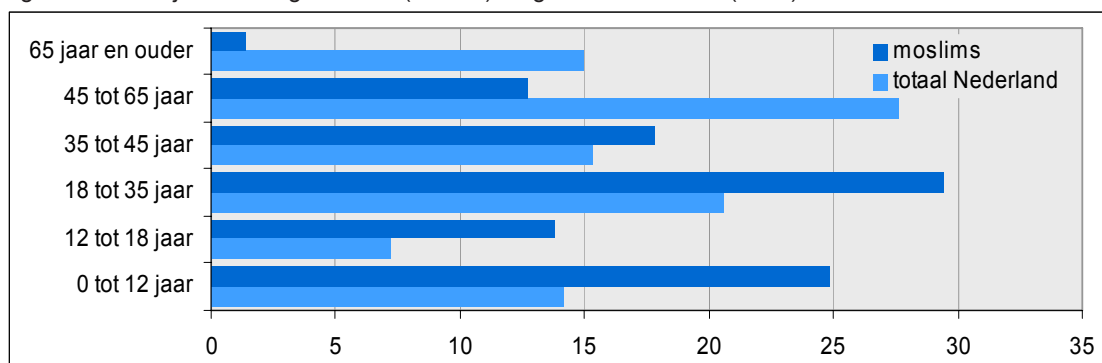
4 SAMENSTELLING EN SPREIDING MOSLIMS

Demografische samenstelling

Van alle moslims in Nederland is 48% vrouw en 52% man.

Vergeleken met de gemiddelde Nederlandse bevolking heeft de groep moslims een jongere leeftijdsopbouw. De gemiddelde leeftijd is 25 jaar, terwijl de gemiddelde leeftijd van de hele Nederlandse bevolking 38 jaar is. Zo'n 310 duizend moslims zijn jonger dan 18 jaar, en 11 duizend zijn ouder dan 65 jaar.

Figuur 4.1 Leeftijdsverdeling moslims (2007/8) en geheel Nederland (2009)

Bron: CBS (2009), Religie aan het begin van de 21^e eeuw & CBS/Statline

Er is een positieve samenhang tussen geloof en kindertal. Het gemiddelde kindertal van vrouwen van 33 tot 42 jaar met een moslimvader is 2,8, terwijl het gemiddelde kinderaantal van alle vrouwen in die leeftijdscategorie 1,8 bedraagt.

Het gemiddelde kindertal van Turkse en vooral Marokkaanse vrouwen is de afgelopen 10 jaar gedaald. Bij Marokkaanse vrouwen van 3,1 naar 2,6 en bij Turkse vrouwen van 2,2 naar 1,7.⁴

Regionale spreiding

Bijna 80% van de moslims woont in zeer (sterk) stedelijke gemeenten.⁵ Het hoogste aandeel moslims woont in de Randstad.

Tabel 4.2 Moslims per provincie, 2003, in procenten

Groningen	2,5
Friesland	1,9
Drenthe	1,7
Overijssel	4,5
Flevoland	6
Gelderland	4
Utrecht	7
Noord Holland	8,3
Zuid Holland	8,3
Zeeland	2,3
Noord Brabant	4,5
Limburg	3,5
Totaal Nederland	5,7

Bron: CBS/Statline

4 CBS, Statline.

5 Bron: CBS (2009), Religie aan het begin van de 21e eeuw.

5 MOSLIMS IN EUROPA

In Europa is de islam na de christelijke religies de grootse godsdienst. Er zijn grote autochtone moslimminderheden op de Balkan en in andere Oost-Europese landen. In West-Europa bestaat de overgrote meerderheid van moslims uit migranten uit islamitische landen en hun nakomelingen. Deze migranten werden in de jaren zestig en zeventig aangetrokken als gastarbeiders vanuit Turkije en Marokko of maakten deel uit van de grote postkoloniale migratiestromen (onder meer uit Pakistan, Algerije en Suriname). Door gezinshereniging ontstonden sinds de tweede helft van de jaren zeventig substantiële gemeenschappen van Turken en Marokkanen in Nederlandse steden, die verder in omvang toenamen door geboorte en door huwelijk met personen uit de landen van herkomst. Verder groeide de moslimgemeenschap in Nederland door de komst van politieke vluchtelingen uit landen zoals Irak en Afghanistan.

In West-Europa heeft Duitsland het grootste aantal moslims, gevolgd door Frankrijk, het Verenigde Koninkrijk en Nederland.

Tabel 5.1 Landen in Europa met het hoogste aantal moslims, naar geschat aantal en percentage, 2009

Land	Aantal	% inwoners
Rusland	16.482.000	11,7
Duitsland	4.026.000	5
Frankrijk	3.554.000	6
Albanië	2.522.000	79,9
Kosovo	1.999.000	89,6
Verenigd Koninkrijk	1.647.000	2,7
Bosnië-Herzegovina	1.522.000	40
Nederland	946.000	5,7
Bulgarije	920.000	12,2
Macedonië	680.000	33,3
overig Europa	3.814.000	1,1
Totaal Europa	38.112.000	5,2
Totaal wereld	1.571.198.000	22,9

Bron: The Pew Forum on Religion & Public Life (2009), Mapping the Global Muslim Population

Deel II Maatschappelijke Participatie

6 TURKSE EN MAROKKAANSE JONGEREN IN HET ONDERWIJS⁶

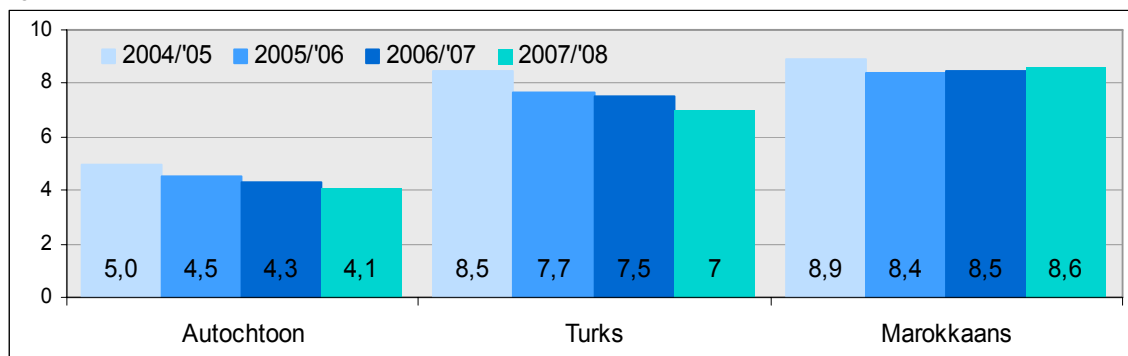
Basisonderwijs

Turkse en Marokkaanse kinderen beginnen het onderwijs vaak met een achterstand in taal en rekenen, en scoren ook op de Cito-toets gemiddeld lager op deze onderdelen dan autochtone en westers allochtone leerlingen. De achterblijvende taalbeheersing leidt ertoe dat zij vaker doorstromen naar de lagere vormen van onderwijs.

Voortijdig schooluitval

Een belangrijke knelpunt voor Turkse en Marokkaanse jongeren op de arbeidsmarkt is dat een relatief groot aandeel van hen zonder diploma de school verlaat. 8,6% van de Marokkaanse scholieren verliet in het schooljaar 2007/08 voortijdig het onderwijs, hetgeen dubbel zo hoog is als onder autochtonen. Turkse en Marokkaanse meisjes behalen vaker een diploma of startkwalificatie dan jongens.

Figuur 6.1 Aandeel schoolverlaters zonder diploma, naar herkomst. 2004, 2007

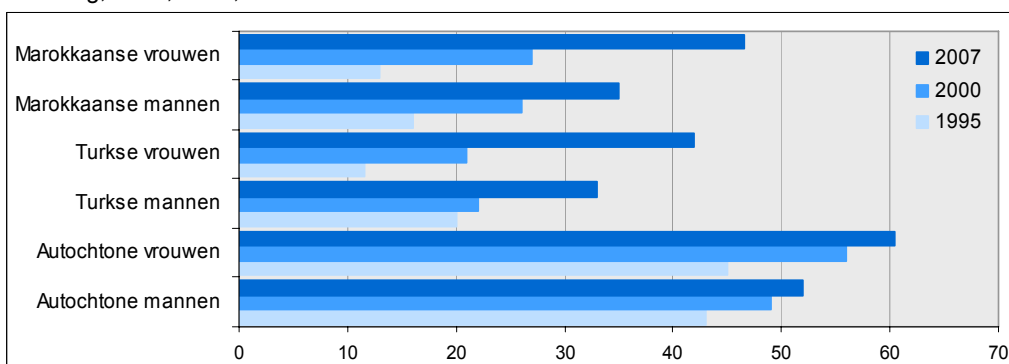

Bron: Jaarrapport Integratie 2009

Hoger onderwijs

Hoewel Turken en Marokkanen relatief minder vaak havo en vwo hebben gevolgd dan autochtonen, is het aandeel uit deze etnische groepen dat deelneemt aan het hoger onderwijs in de afgelopen tien jaar sterk toegenomen. Turkse en Marokkaanse vrouwen doen het beter dan mannen. Zo is van de 18-20 jarige Marokkaanse vrouwen het aandeel dat instroomde in het hoger onderwijs tussen 1995 en 2007 meer dan verdriedubbeld, van 14% naar 47%.

Figuur 6.2 Aandeel allochtonen in het hoger onderwijs ten opzichte van het aantal 18-20 jarigen in de bevolking, 1995, 2000, 2007

Bron: Jaarrapport Integratie 2008

⁶ In het voorwoord is er al op gewezen dat bij gebrek aan gegevens over moslims gebruik wordt gemaakt van cijfers over Turken en Marokkanen, van wie een grote meerderheid zichzelf beschouwt als moslim.

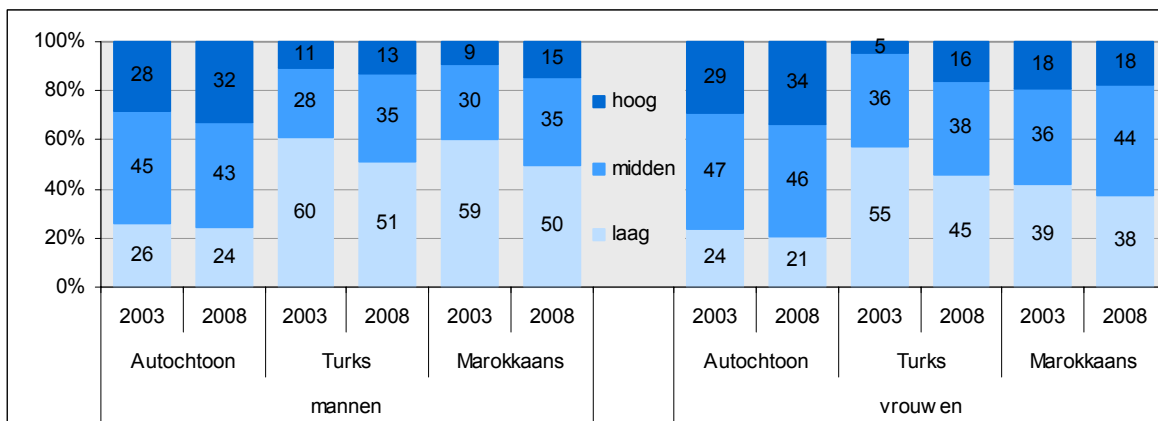
7 OPLEIDINGSNIVEAU EN TAALBEHEERSING

Opleidingsniveau

De autochtone beroepsbevolking (16-65 jaar) is aanzienlijk beter opgeleid dan de Turkse en Marokkaanse beroepsbevolking. Het verschil kan vooral op het conto geschreven worden van de eerste generatie die als ongeschoold gastarbeider naar Nederland migreerde.

Het opleidingsniveau van Turkse en vooral Marokkaanse vrouwen is hoger dan van mannen.

Figuur 7.1 Opleidingsniveau van de beroepsbevolking (15-65 jaar) naar herkomst en geslacht, in 2003 en 2008

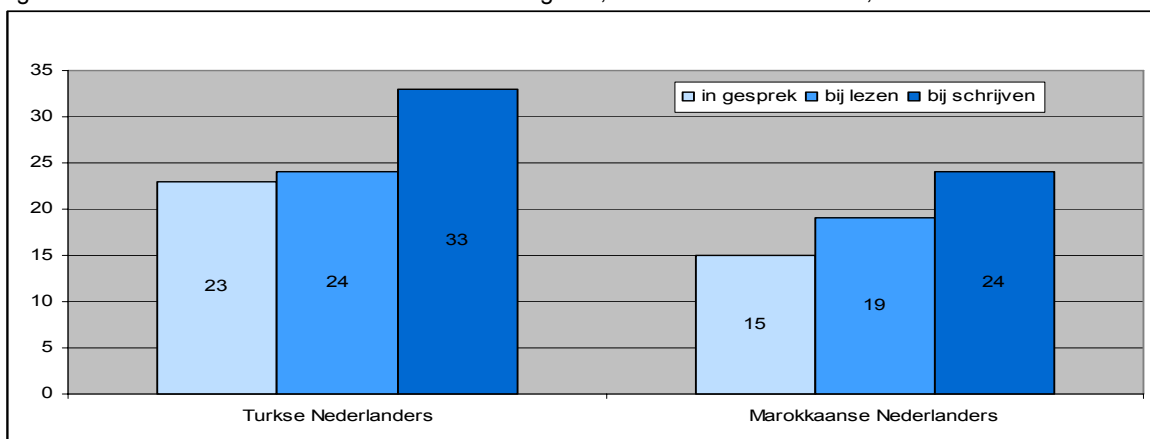
Bron: CBS, Statline.

Moslims uit landen als Irak, Iran en Afghanistan zijn gemiddeld beter opgeleid. Het betreft veelal politieke vluchtelingen die in het land van herkomst een hogere opleiding hebben gevolgd.

Beheersing van de Nederlandse taal

Een belangrijke voorwaarde voor integratie in de samenleving is de beheersing van de Nederlandse taal. 50-60% van de Turken en Marokkanen zegt geen problemen met de Nederlandse taal te hebben. Een vijfde heeft daarentegen vaak of altijd problemen met het Nederlands. Marokkanen doen het op dit punt beter dan Turken.

Figuur 7.2 Problemen met Nederlandse taalvaardigheid, naar etnische herkomst, 2006

Bron: SCP Jaarrapport Integratie 2007

De Nederlandse taalvaardigheid van deze groepen neemt toe, vooral dankzij de prestaties van de tweede generatie.

8 WERKGELEGENHEID

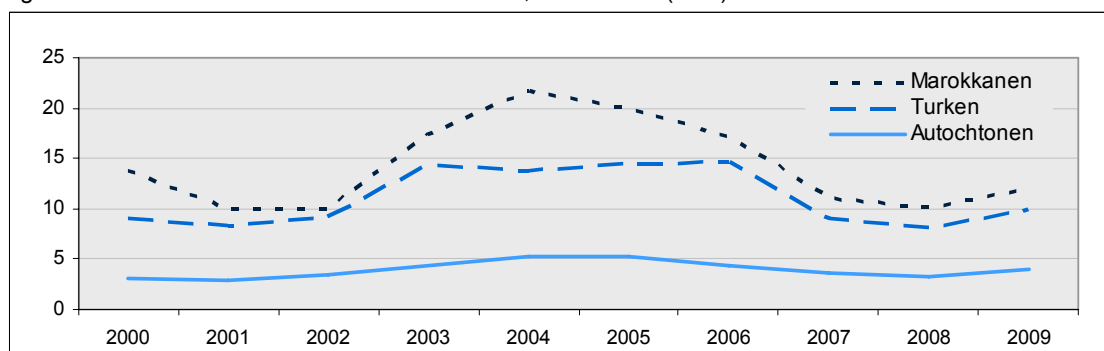
Arbeidsparticipatie

De netto-arbeidsparticipatie onder 18-64 jarige moslims (2004-2006) bedroeg 57% en 35% voor respectievelijk mannen en vrouwen. Recentere cijfers zijn er alleen voor Turken en Marokkanen. De netto-arbeidsparticipatie van Marokkanen en Turken bedroeg in 2008 respectievelijk 55 en 51%, tegenover 69% van de autochtonen. Met name de deelname van Marokkaanse en Turkse vrouwen aan de arbeidsmarkt is laag, hoewel die in de afgelopen jaren gestaag is toegenomen.

Werkloosheid

De werkloosheid onder Turken en Marokkanen is sinds de jaren '80 hoger en vaak een veelvoud van die van autochtonen. In 2004 bereikte de werkloosheid een hoogtepunt om sindsdien geleidelijk te dalen. Als gevolg van de recessie in 2009 is de werkloosheid onder deze groepen weer toegenomen.

Figuur 8.1 Werkloosheid naar etnische herkomst, 2000-2009 (in %)

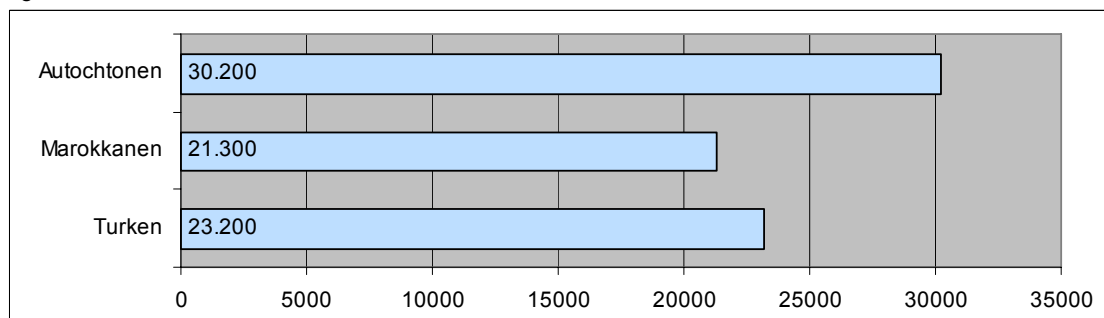

Bron: CBS, Statline

Eigen onderneming

Tussen 1998 en 2005 is het aandeel zelfstandige ondernemers onder Turken en Marokkanen sterk gegroeid. Inmiddels is het aandeel ondernemers van Turkse herkomst vergelijkbaar met dat van autochtonen. Het zelfstandig ondernemerschap onder Marokkanen blijft achter.

Figuur 8.2 Aantal allochtone ondernemers, 2009

Bron: Van der Tillaart, CBS 2007; CBS 1ste kwartaal 2009

Eerstegeneratieondernemers van Turkse en Marokkaanse afkomst kiezen vaak voor de detailhandel en de horeca, voor schoonmaakbedrijven en uitzendbureaus. Tweedegeneratieondernemers starten vaak adviesbureaus of softwarebedrijven.

De basismotieven om een onderneming te starten zijn niet anders dan die van autochtonen: prestatiedrang, het benutten van marktkansen, het streven naar onafhankelijkheid en het gebruik van de eigen talenten. Eerstegeneratieondernemers noemen daarnaast ook andere motieven: discriminatie op de arbeidsmarkt, de relatief beperkte waarde van buitenlandse diploma's en het verkrijgen van status. Tweedegeneratieondernemers worden gemotiveerd door gebrek aan promotiekansen bij werkgevers.

9 INKOMEN

Besteedbaar inkomen

Het gemiddeld netto besteedbaar jaarinkomen van Turken en Marokkanen wordt geschat op respectievelijk € 23,2 en 21,3 duizend, tegenover € 30,2 duizend bij autochtonen.

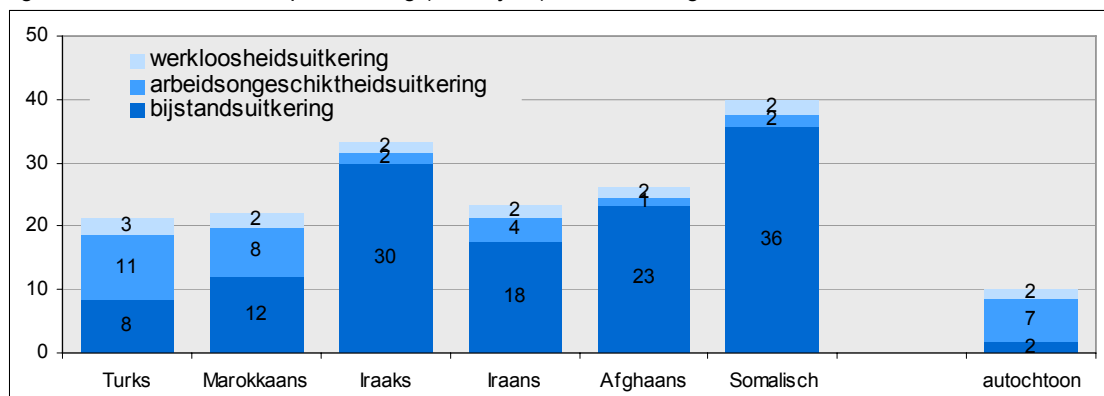
Een belangrijke verklaring voor dit inkomensverschil is dat islamitische allochtonen veel vaker aangevoelen op een bijstandsuitkering.

Uitkeringen

In 2007 ontving 16% van de Marokkaanse vrouwen een bijstandsuitkering, tegenover 2% van de autochtone vrouwen. Sinds 2005 daalt het aandeel Turken en Marokkanen in de bijstand. Het aandeel onder vluchtelingen dat een uitkering ontvangt, is nog hoger. Bijna 60% van de Somalische en Afghaanse vluchtelingenhuishoudens, meer dan de helft van de Iraakse en een derde van de Iranese huishoudens had in 2003 een inkomen op bijstandsniveau.

Vanwege het relatief hoge aandeel van moslims dat aangewezen is op een uitkering, komt armoede meer voor onder deze groepen. Cijfers uit 2005 wezen uit dat bijna een derde van de Marokkaanse en Turkse huishoudens rond moest zien te komen van een uitkering. Alleen bij Marokkanen was een geringe daling te constateren vergeleken met de drie jaar ervoor.

Figuur 9.1 Potentiële beroepsbevolking (15-64 jaar) naar uitkeringssoort en etnische herkomst, 2009

Bron: CBS, Statline.

10 REMITTANCES: TERUGZENDING GELDEN NAAR LANDEN VAN HERKOMST

Veel migranten met familie in het herkomstland maken een deel van hun inkomsten over naar het vaderland. Dat gebeurt zowel in de vorm van natura als van geld.

Tabel 10.1 Remittances: totaal bedragen geld en goederen⁷

	Aantal huishoudens	% dat remittances stuurt	Gemiddeld bedrag per huishouden (in €)	Totaalbedrag aan remittances In miljoen €
Turkije	134.039	46	624	38
Marokko	113.324	56	357	23
Afghanistan	12.906	54	825	6

Bron: Schuyt, e.a. Geven in Nederland 2009

Opmerkelijk genoeg is het aandeel van de tweede generatie dat geld of goederen overmaakt, even hoog als het aandeel van de eerste generatie. Wel is het bedrag dat de tweede generatie geeft lager.

Behalve naar familie worden geld en goederen gestuurd naar vrienden en dorpsgenoten, en naar goede doelen. Een derde van de Afghanen stuurt geld of goederen naar goede doelen.

⁷ Gegevens zijn gebaseerd op een representatieve steekproef. In kolom 4 wordt het totaal bedrag per etnische groep berekend door het gemiddelde bedrag (2) te vermenigvuldigen met het aantal huishoudens (3) van de betreffende etnische groep in Nederland.

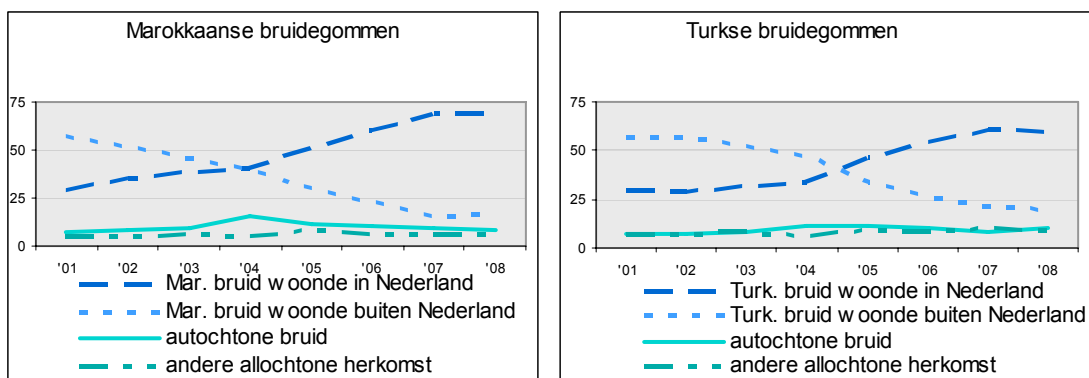
11 KEUZE HUWELIJKSPARTNER

Gemengde huwelijken

Ruim 80% van de Turkse en Marokkaanse mannen en vrouwen kiest een huwelijkspartner met dezelfde etnische achtergrond als zichzelf. Zo'n 10% kiest een autochtone partner, en een even groot deel huwt een partner van andere etnische herkomst. In deze verhouding is de laatste zeven jaar weinig veranderd.

Steeds vaker kiezen Turken en Marokkanen (vooral de tweede generatie) een partner die al in Nederland woont. In 2001 koos een derde van de Marokkaanse bruidegoms een Marokkaanse bruid in Nederland, in 2007 is dat verdubbeld tot 70%. Ook Turkse mannen kiezen veel vaker een Turkse bruid die al in Nederland woont. Bij vrouwen is een vrijwel identieke ontwikkeling te zien.

Figuur 11.1 Marokkaanse en Turkse bruidegoms naar herkomst, 2001-2008, in procenten

Bron: CBS/Statline 2009

In 2004 is de regelgeving voor immigratie van een huwelijkspartner aangescherpt. Vooral bij Turkse mannen lijkt dat bijgedragen te hebben aan een extra daling in de keuze van een partner uit Turkije. De nieuwe Wet Inburgering (2007), die het behalen van een inburgeringsexamen in het land van herkomst als voorwaarde stelt voor immigratie, lijkt (nog) geen effect te sorteren.

Vrije keuze huwelijkspartner

Turkse en Marokkaanse Nederlanders blijken een vrije keuze van huwelijkspartner steeds vanzelfsprekender te vinden.⁸ Koerden, Hindostanen (moslim, christen of hindoe) en Pakistani zitten in een tussenfase. Gearrangeerde huwelijken zijn voor hen nog wel de norm, maar hoger opgeleiden en economisch zelfstandigen hebben meer keuzevrijheid in deze. Bij kort in Nederland verblijvende groepen zoals de Afghanen wordt de discussie over vrije huwelijkskeuze nog nauwelijks gevoerd. Hoewel bij sommige groepen huwelijksdwang nog voorkomt, keuren alle onderzochte groepen dit gebruik breed af. Er is inmiddels ook een groep jongeren rond de 30 jaar met een hogere opleiding en goede baan van wie de familie accepteert dat zij ongehuwd zijn.

⁸ Bartels, 2008

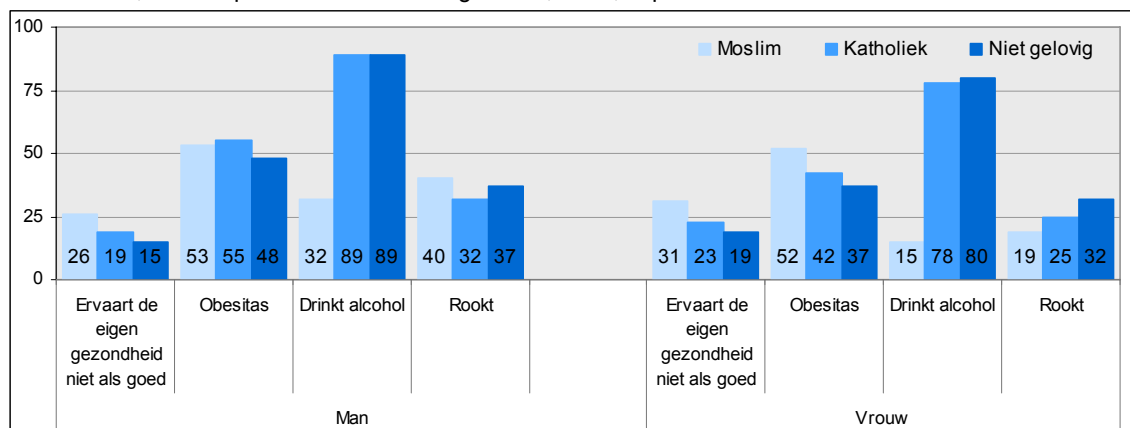
12 GEZONDHEID EN ZORG

Gezondheidsbeleving en -risico's

Over de gezondheid van de moslimpopulatie in Nederland is relatief weinig bekend. Uit cijfers van het CBS blijkt dat moslims in Nederland in 2006 hun eigen gezondheid als minder goed beoordeelden dan katholieken⁹ en niet-gelovigen.

Cijfers over ongezonde leefgewoonten laten zien dat alcoholgebruik onder moslims veel geringer is dan onder katholieken en niet-gelovigen. Obesitas daarentegen komt meer voor onder moslimvrouwen.

Figuur 12.1 Gezondheidsbeleving en gezondheidsrisico's: eigen beoordeling van gezondheid, mate van obesitas, consumptie van alcohol en sigaretten, 2006, in procenten

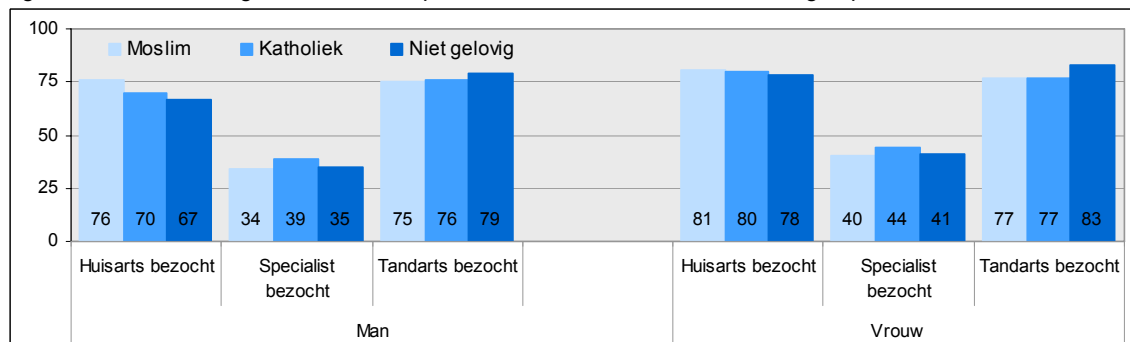

Bron: CBS, Religie aan het begin van de 21ste eeuw.

Gebruik gezondheidszorg

Het feit dat meer moslims hun gezondheid als 'minder goed' beoordelen, wordt weerspiegeld in een hoger bezoek aan de huisarts, met name door moslimmannen. In de mate van bezoek aan specialist en tandarts wijken moslims niet af van andere (niet-)gelovigen.

Figuur 12.2 Percentage dat huisarts, specialist of tandarts bezocht in de afgelopen 12 maanden, 2006

Bron: CBS, Religie aan het begin van de 21ste eeuw.

⁹ Katholieken zijn hier gekozen als vergelijkingsgroep, omdat zij de grootste groep anders-gelovigen in Nederland zijn.

13 VRIJWILLIGERSWERK

Aandeel vrijwilligers

Vrijwilligerswerk is onder moslims in Nederland minder gebruikelijk dan onder de autochtone bevolking. Wanneer het breed wordt opgevat als onbetaald werk ten behoeve van een instelling of organisatie, dan deed in 2008 26% van de moslims in Nederland boven de 18 aan vrijwilligerswerk. Het landelijk gemiddelde is 42%.¹⁰

Tabel 13.1 laat zien dat moslims met name vrijwilligerswerk doen bij religieuze organisaties en bij scholen. Qua aandeel verschillen zij op deze gebieden van vrijwilligerswerk niet van de totale Nederlandse bevolking. Verschillen in deelname zijn met name te vinden bij sportorganisaties, verzorgingsinstellingen en hobbyorganisaties. Op deze gebieden verrichten moslims duidelijk minder vrijwilligerswerk dan de gemiddelde Nederlandse bevolking.

Tabel 13.1 Aandeel vrijwilligers van de bevolking boven de 18 jaar, in 2008

Soort organisatie	moslims	Totaal Nederland
Jeugd	4%	4%
School	7	8
Verzorging	2	7
Sport	5	12
Hobby	0	4
Cultuur	3	4
Religie	8	9
Arbeid	1	2
Politiek	1	1
Sociaal	0	1
Wonen	0	2
Wijk of buurt	2	4
Anders	3	6
Totaal	26	42

Bron: CBS, Religie aan het begin van de 21ste eeuw, 2009

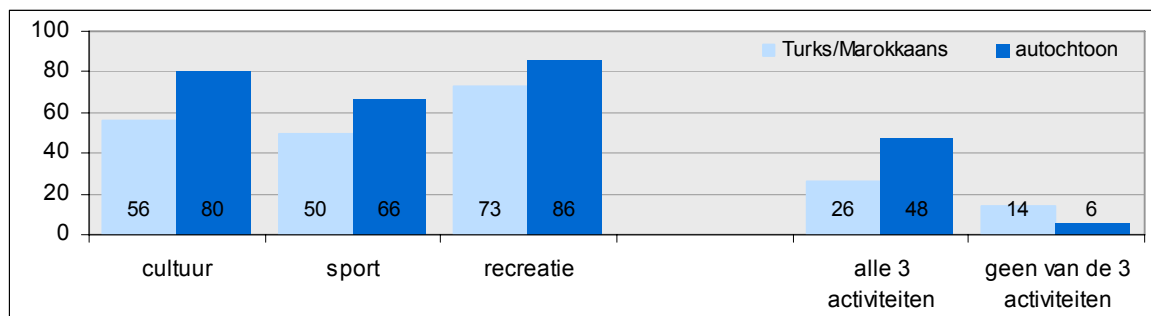
¹⁰ CBS, Religie aan het begin van 21ste eeuw, 2009

14 VRIJE TIJD EN MEDIAGEBRUIK

Vrije tijd

Turken en Marokkanen bezoeken minder vaak dan autochtonen vrijetijdsvoorzieningen op het terrein van cultuur, sport en recreatie. De helft doet aan sport (minimaal 12x in het afgelopen jaar), tegenover twee derde van autochtonen. Drie kwart heeft recreatieve voorzieningen bezocht (attracties, natuur- en recreatiegebieden). Een kwart van de Turken en Marokkanen participeert op alle drie terreinen, terwijl zo'n 14% geen van bovengenoemde activiteiten onderneemt.

Figuur 14.1 Deelname per jaar aan vrijetijdsactiviteiten, bevolking van 6 jaar en ouder, 2005-2007, in procenten

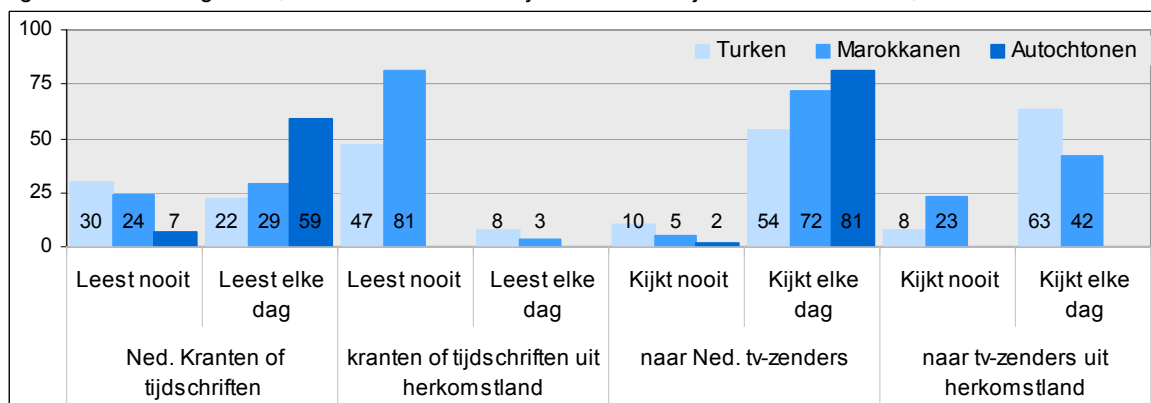
Bron: SCP, Sociale staat van Nederland, 2009

Vooraf de deelname aan de formele (canonieke) cultuur ligt veel lager dan bij autochtone Nederlanders. Dit geldt ook voor het zelf beoefenen van amateurkunst. Daar staat tegenover dat Turken en Marokkanen vaker een vorm van informele cultuur bezoeken, zoals een feest met live muziek. Zij blijken ook een sterke voorkeur te hebben voor 'herkomstgeen' cultuurproducten, zoals een optreden tijdens een feest, bioscoopfilm of tv-programma uit de eigen cultuur of een boek in de eigen taal.

Media

Rond een kwart van de Turken en Marokkanen leest dagelijks een Nederlandse krant of tijdschrift, een even groot deel doet dat nooit. De helft van de Turken en drie kwart van de Marokkanen kijkt dagelijks naar Nederlandse tv-zenders. Daarnaast kijkt twee derde van de Turken en 42% van de Marokkanen dagelijks naar tv-zenders uit het herkomstland. De tweede generatie en de hoger opgeleiden kijken relatief meer naar Nederlandse zenders en minder naar zenders uit het land van herkomst. In de vier grote steden wordt minder naar Nederlandse zenders gekeken, vooral in concentratiewijken.

Figuur 14.2 Mediagebruik, lezen van kranten of tijdschriften en kijken naar tv-zenders, 2006

Bron: CBS, Jaarrapport Integratie 2008

15 PARTICIPATIE IN DE POLITIEK

Passief kiesrecht

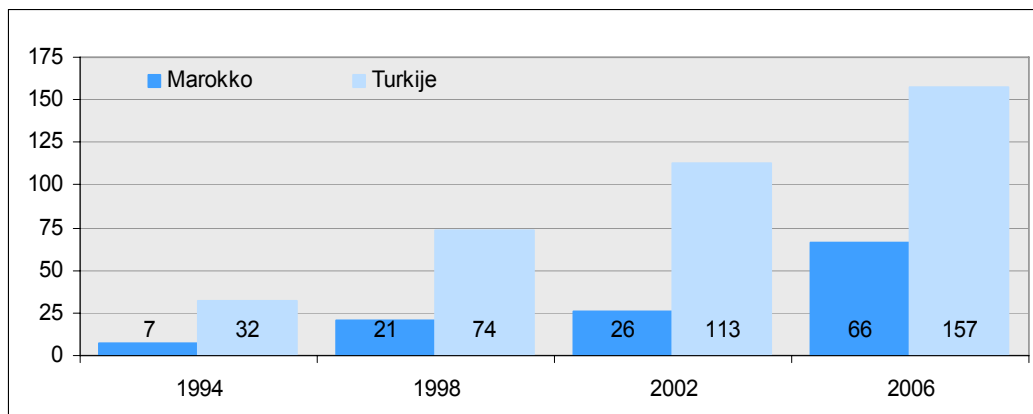
In het kabinet-Balkenende IV (2007-heden) heeft de PvdA twee staatssecretarissen geleverd van respectievelijk Marokkaanse en Turkse herkomst: Ahmed Aboutaleb en Nebahat Albayrak.

Begin 2010 is circa 8%-9% van de Tweede Kamerleden van niet-westerse afkomst; er zijn vier parlementariërs van Turkse en drie van Marokkaanse herkomst.

16 van de 564 leden (2,8 %) van de Provinciale Staten zijn van Turkse en drie van Marokkaanse herkomst (in 2007).

Van de ruim 9.500 raadsleden zijn er 160 van Turkse en 65 van Marokkaanse herkomst (samen 2,4%).

Figuur 15.1 Aantal gemeenteraadsleden van Turkse en Marokkaanse herkomst, verkiezingsjaren 1994-2006

Bron: IPP 2006.

Bij elk verkiezingsjaar neemt het aandeel Turkse en Marokkaanse gemeenteraadsleden toe. Vooral Turken manifesteren zich sterk in de actieve politiek.

Actief kiesrecht : Opkomst en partijvoorkeur

In 1986 kregen niet-genaturaliseerde allochtonen voor het eerst actief en passief kiesrecht op lokaal niveau. Voorwaarde was minimaal vijf jaar legaal verblijf in Nederland. Met deze wetswijziging werd beoogd de integratie in de Nederlandse samenleving te stimuleren.

Allochtonen hebben wisselend gebruik gemaakt van deze rechten. In een landelijk onderzoek enkele weken voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 wordt geschat dat een derde van de Turken en Marokkanen zal gaan stemmen.¹¹ Dat is een veel lagere opkomst dan in 2006, toen in een identiek onderzoek werd voorspeld dat 52% van de Turken en 39% van de Marokkanen naar de stembus zou gaan.¹² De geringe bereidheid om op 3 maart te gaan stemmen wordt in verband gebracht met de bevinding dat de interesse van allochtonen in politiek is gedaald, en dat hun tevredenheid over en vertrouwen in de overheid (lokaal en nationaal) zijn toegenomen. De urgentie om een proteststem te laten horen, zoals in 2006, zou zijn vervallen.¹³

Turken en Marokkanen stemmen traditioneel vooral op linkse partijen. De PvdA is de partij die de meeste stemmen weet te trekken, vooral onder Marokkanen (zie tabel 15.2). Ook de NMP die in een klein aantal steden voor het eerste meedoet aan de verkiezingen, kan zich verzekerd weten van zo'n 5% van de Turkse en Marokkaanse stemmen.

¹¹ FORUM, 2010.

¹² FORUM, 2006

¹³ Ook de opkomst van Nederlandse kiezers bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart zal naar verwachting lager zijn dan in 2006, zo voorspelt een TNS/NIPO onderzoek (TNS/NIPO, februari 2010)

Tabel 15.2 Partijvoorkeur van Turken en Marokkanen, in %, 2010

Partij	Turken	Marokkanen
PvdA	34	61
GroenLinks	6	7
SP	2	11
D66	8	6
NMP ¹⁴	7	7
VVD	2	2
CDA	2	1
Overig	4	0
Zeg ik liever niet	7	0
Weet niet	29	6
TOTAAL	100	100

Bron: FORUM, Opkomst- en stemgedrag van Nieuwe Nederlanders. Gemeenteraadsverkiezingen 2010

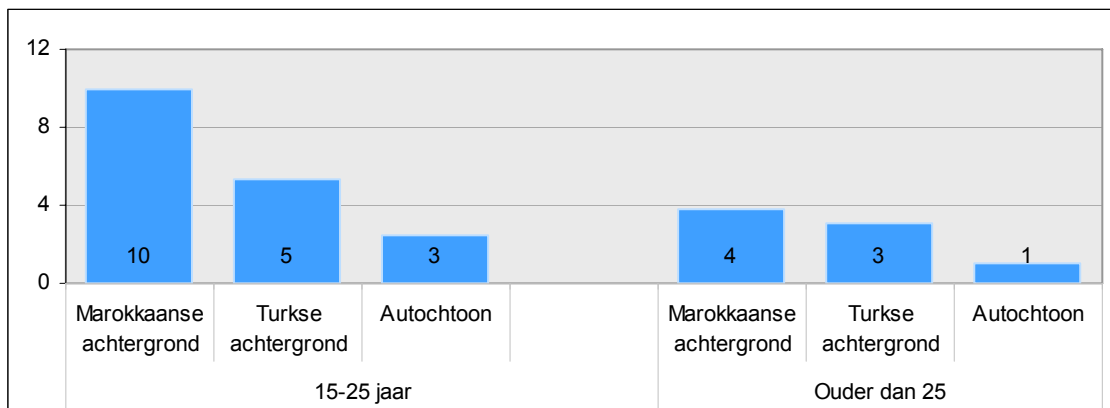
14 Nederlandse Moslim Partij

16 CRIMINALITEIT

Percentage verdachten

Van alle verdachten van een misdrijf in 2006 is 15% van Turkse of Marokkaanse herkomst. Met name jongeren zijn sterk oververtegenwoordigd in deze statistieken. 10% van de 18-25 jarige Marokkanen is verdacht geweest van een misdrijf, vergeleken met 2,5% onder autochtone leeftijdsgenoten. Jongeren met Turkse achtergrond zitten daar tussenin met 5,3%. Opvallend is dat de uitgesproken etnische verschillen binnen deze leeftijdsgroep goeddeels verdwenen zijn in de oudere leeftijdscategorie.

Figuur 16.1 Percentage verdachten op totaal van 18-25 jarigen en 25-plussers van etnische groepen, 2006

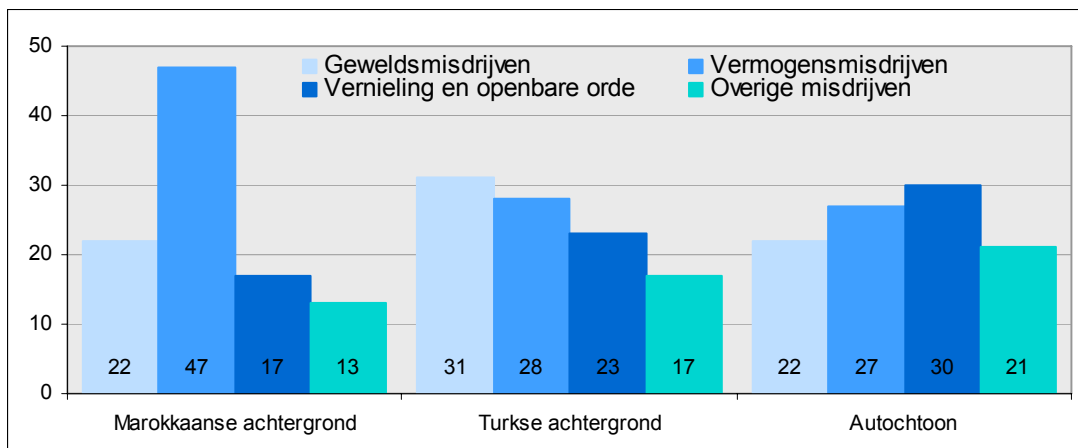

Bron: CBS/Statline

Soorten misdrijf

Marokkaanse verdachten onderscheiden zich sterk door vermogensmisdrijven: bijna de helft van hen wordt hiervan verdacht. Bij Turkse verdachten komen geweldmisdrijven wat vaker voor, en bij autochtone verdachten vernielingen en verstoringen van de openbare orde.

Figuur 16.2 Soorten misdrijven naar etnische herkomst onder 18-25 jarigen, 2006

Bron: CBS/Statline

17 RADICALISERING

Aanslagen in het buitenland (New York en Madrid) en de moord op Theo van Gogh (2004) hebben de angst in de samenleving voor terrorisme en radicalisering aangewakkerd. Naast het actief volgen en bestrijden van groepen en individuen met terroristische plannen, is de belangstelling van overheden, beleidsmakers en wetenschappers voor processen van radicalisering onder moslims gegroeid.

Fasen in radicalisering ¹⁵

Het proces van radicalisering van moslim begint in de jaren '90 en kenmerkt zich door inmenging en (financiële en ideologische) ondersteuning van moskeeën en islamitische organisaties vanuit Arabische landen. Zo werden gelden gedoneerd voor de bouw van moskeeën, het opbouwen en in stand houden van organisaties, en werden predikers gestuurd die radicale en onverzoenlijke boodschappen verkondigden aan Nederlandse moslims.

De radicalisering van tweede generatie moslimjongeren sinds 2001 luidt de tweede fase in. Zij richten zich primair op de Nederlandse situatie en worden geleid door gevoelens van frustratie en woede over achterstelling in de samenleving. Kenmerkend voor deze fase is amateurisme, fragmentatie en selectieve ideologische onderbouwing.

In 2005 dient zich een nieuwe fase aan, omschreven als 'islamitisch neoradicalisme'. Een nieuwe generatie van radicale predikers verzet zich tegen het gebruik van geweld (althans in het westen). Zij breken met het gedachtegoed van jihadisten, die geweld aanvaardbaar vinden om hun doelen te bereiken. Maar behalve geweld wijzen de nieuwe predikers democratie af, verkiezen ze de islamitische wetgeving boven de Nederlandse, en laten zij zich zeer intolerant uit jegens andersdenkenden.

Omvang

Volgens de AIVD¹⁶ waren in 2007 circa 15 ervaren fundamentalistische predikers actief in Nederland, die met hun lezingen gemiddeld honderd Marokkaanse Nederlanders trokken. Radicale moslimpredikers zouden actief zijn in ongeveer 30 van de 475 moskeeën in Nederland. Volgens schatting zouden 25-30 duizend moslims vatbaar zijn voor radicalisering, van wie zo'n 5 duizend zodanig zouden kunnen radicaliseren dat er sprake zou kunnen zijn van een geweldsdreiging voor de samenleving. Het aantal radicalen wordt eind 2008 geschat op 250.¹⁷

Het AIVD-jaarverslag van 2008¹⁸ meldt dat de weerstand van de Nederlandse moslimgemeenschap tegen radicale stromingen is toegenomen. Als voorbeeld wordt genoemd de constructieve reacties van Nederlandse moslims op de film *Fitna*. Het aantal extremistische uitspraken vanuit radicaalislamitische hoek op Nederlandse internetsites zou niet gegroeid zijn. Eind 2009 constateert de AIVD¹⁹ een afname van jihadistische dreiging jegens Nederland, sinds 2006. Rekrutering vanuit transnationale netwerken wordt niet meer waargenomen. Oorzaken voor deze veranderingen worden gezocht in het actief overheidsoptreden en in een grotere alertheid binnen de islamitische gemeenschap op rekrutering van jongeren. Ook wordt gewezen op een gebrek aan leiderschap en op het ontstaan van alternatieven, zoals het politiek salafisme, dat geschaard kan worden onder het 'islamitisch neoradicalisme' (zie hierboven).

Typering

Jonge Nederlanders van Marokkaanse, Somalische of Arabische herkomst zijn het meest ontvankelijk voor radicalisering. Het zou gaan om jongeren die zich niet erkend en geaccepteerd voelen, en die moeilijk aansluiting vinden bij de Nederlandse samenleving.²⁰

Radicaliserende moslimvrouwen vormen een kleine minderheid, maar hun aantal lijkt toe te nemen. Zij zouden specifieke taken verrichten zoals het vertalen en verspreiden van radicaal materiaal op internet.²¹

15 TK 29754 nr. 141, 2008

16 Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2008

17 TK 29754 nr. 141, 2008

18 AIVD, 2008

19 AIVD, Lokale Jihadistische netwerken in Nederland, december 2009

20 AIVD, 2008

21 Ibidem

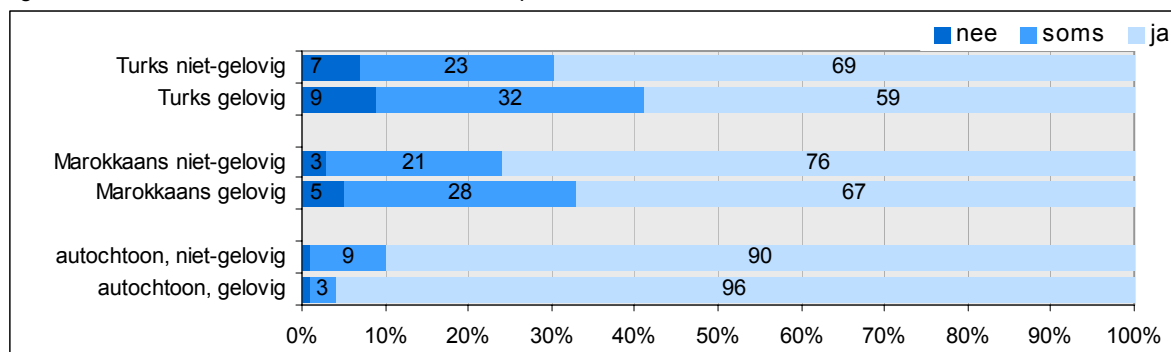
Deel III Samen leven

18 THUIS VOELEN IN NEDERLAND

Thuis voelen

In 2006 zei 60 tot 70% van de Marokkaanse en Turkse gelovigen zich thuis te voelen in Nederland. Gelovige moslims voelden zich wat minder thuis dan niet gelovigen.

Figuur 18.1 Thuis voelen in Nederland, 2006, in procenten

Bron: SCP/CBS, SIM

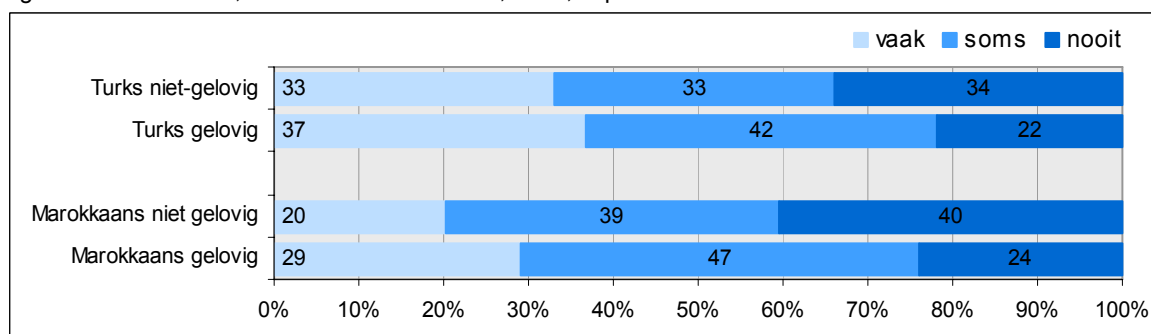
Marokkanen voelden zich - gelovig of niet - meer in Nederland thuis dan Turken.²²

Zich thuis voelen in Nederland hangt samen met opleidingsniveau. Hoogopgeleide allochtonen voelen zich vaker thuis dan laagopgeleiden. Tegelijkertijd voelen zij zich minder geaccepteerd.²³ Het verschijnsel dat allochtonen die het best geïntegreerd zijn (hoger opgeleiden) zich het minst geaccepteerd voelen, wordt 'integratieparadox' genoemd.²⁴ Een mogelijke verklaring voor dat verschijnsel, dat zich met name bij Marokkanen voordoet, is dat hoger opgeleiden meer kennis nemen van de maatschappelijke en politieke discussies over de problematiek van de multiculturele samenleving, en daardoor wellicht het maatschappelijk klimaat als ongunstig ervaren.²⁵

Heimwee naar land van herkomst

Marokkaanse en Turkse gelovigen hebben vaker heimwee naar hun land van herkomst dan niet-gelovigen. Net als bij het zich thuis voelen in Nederland geldt dat Turken vaker heimwee hebben dan Marokkanen.

Figuur 18.2 Heimwee, naar land van herkomst, 2006, in procenten

Bron: SCP/CBS, SIM

²² Uit een FORUM-onderzoek (FORUM, 2008) onder 2e generatie bleek het omgekeerde het geval: Marokkaanse jongeren voelden zich vaker niet thuis in Nederland dan Turkse leeftijdsgenoten.

²³ CBS Jaarrapport Integratie, 2009

²⁴ Ibidem

²⁵ Ibidem

19 TEVREDENHEID EN GELUK ONDER JONGEREN

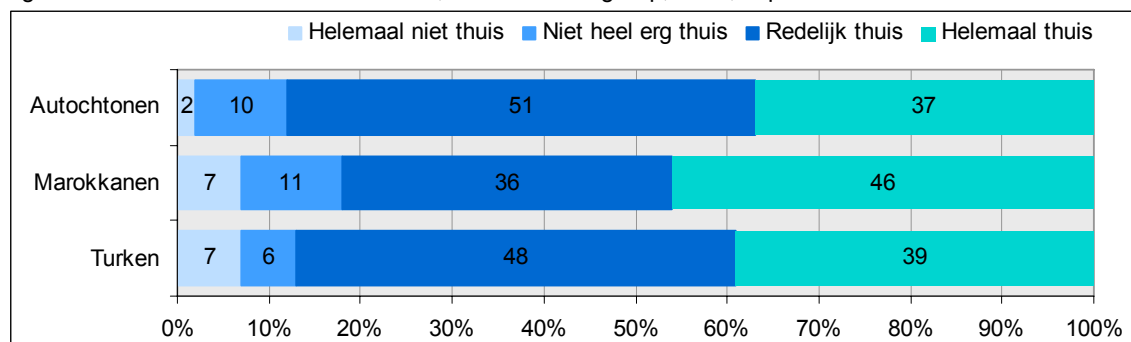
Geluk

Gevraagd naar de mate van geluk zei meer dan twee derde van de Turkse en Marokkaanse jongeren die ondervraagd werden in een onderzoek van FORUM²⁶, zich gelukkig te voelen. Autochtone jongeren scoorden hoger met 78%. 10% van de Turken en 12% van de Marokkanen voelde zich ongelukkig (autochtonen 7%).

Tevredenheid over woning en buurt

Een grote meerderheid van de Turkse en Marokkaanse (en autochtone) jongeren zegt redelijk of helemaal tevreden te zijn met de woning en de woonbuurt.

Figuur 19.1 Zich thuis voelen in de buurt, naar etnische groep, 2008, in procenten

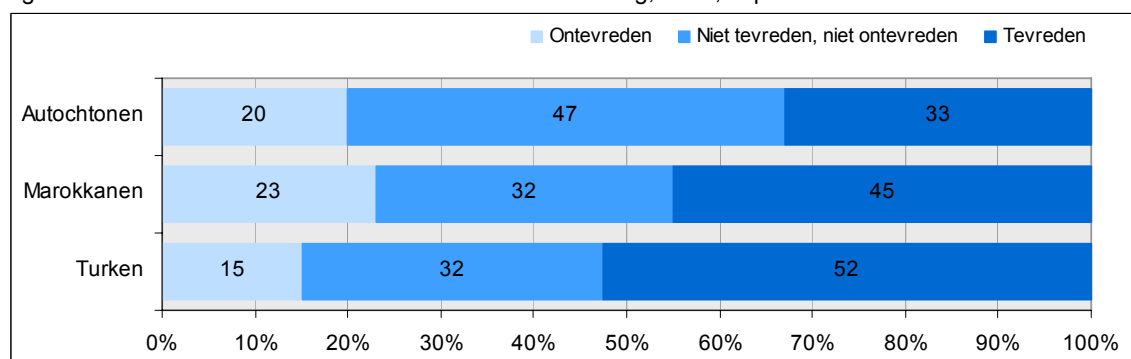

Bron: FORUM, 2008

Tevredenheid over de Nederlandse samenleving

Jonge Turken en Marokkanen blijken tevredener over de Nederlandse samenleving dan autochtone jongeren. Rond de helft is tevreden, tegenover een derde van de autochtonen. Marokkaanse jongeren zijn wat meer ontevreden, met name in de leeftijdsgroep 15-25 jaar.

Figuur 19.2 Tevredenheid met de Nederlandse samenleving, 2008, in procenten

Bron: FORUM, 2008

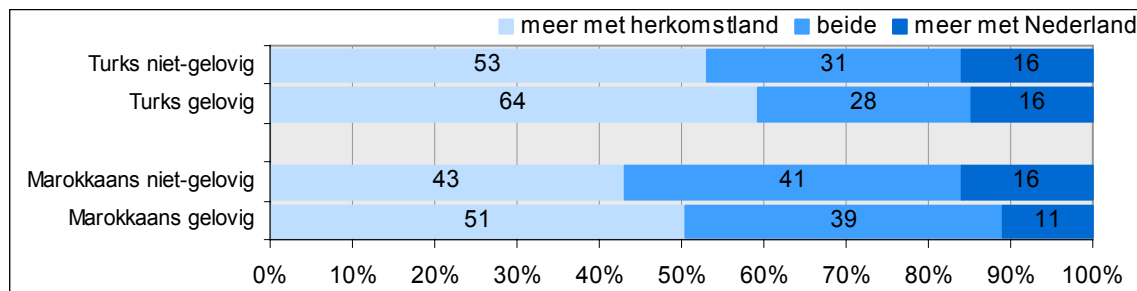
26 FORUM, 2008

20 IDENTIFICATIE

Identificatie met Nederland

Twee derde van de gelovige Turken en de helft van de gelovige Marokkanen vereenzelvigt zich meer met het herkomstland dan met Nederland. Gelovige Turken en Marokkanen identificeren zich wat vaker met hun herkomstland dan niet-gelovigen van dezelfde herkomst.

Figuur 20.1 Identificatie met Nederland naar etnische groep en religiositeit, 2006

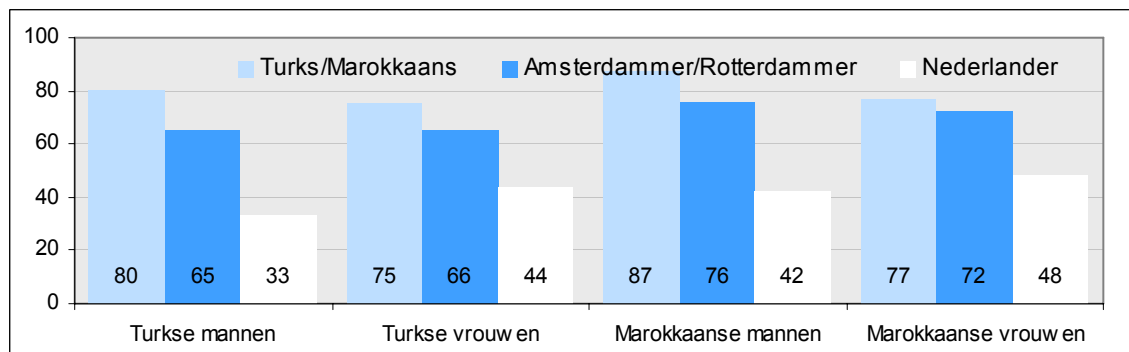
Bron: SCP/CBS, SIM

De identificatie met Nederland of het herkomstland verschilt naar gelang de opleiding, de generatie en het wonen in concentratiewijken. Hoger opgeleiden en leden van de tweede generatie identificeren zich meer met Nederland. Daarentegen identificeren Turkse en Marokkaanse bewoners van concentratiewijken zich weer minder met Nederland.

Identificatie met stad

In een onderzoek onder de tweede generatie Marokkanen en Turken in Amsterdam en Rotterdam²⁷ werd hun gevraagd naar hun identificatie met zowel de etnische groep, de eigen stad als met Nederland. Dan blijkt dat men zich het sterkst identificeert met de eigen etnische groep, maar dat identificatie met de stad/ woonplaats eveneens sterk is. Met Nederland blijkt men zich het minst te identificeren (een derde tot de helft).

Figuur 20.2 Identificatie van tweede generatie naar herkomst, 2006/07

Bron: TIES (2008), 'The position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam'.

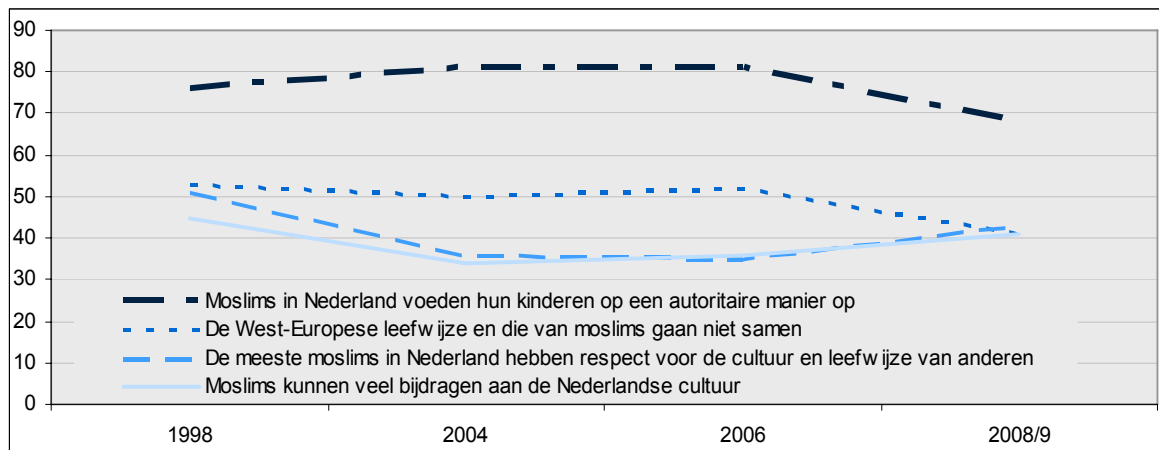
²⁷ Bron: TIES (2008), 'The position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam'.

21 WEDERZIJDSE BEELDVORMING

Autochtone Nederlanders over moslims

Het maatschappelijk debat wordt weerspiegeld in de houding van autochtonen ten opzichte van moslims. Een aanzienlijk deel van de autochtone Nederlanders oordeelt negatief over moslims, zoals blijkt uit de antwoorden die men geeft op enkele stellingen. Sinds 2006 is er een lichte verbetering in deze houding.

Figuur 21.1 Opvattingen van autochtone Nederlanders (18-80 jaar) over de leefwijze van moslims, 1998-2008/9, in procenten 'mee eens'

Bron: SCP, Jaarrapport Integratie 2009

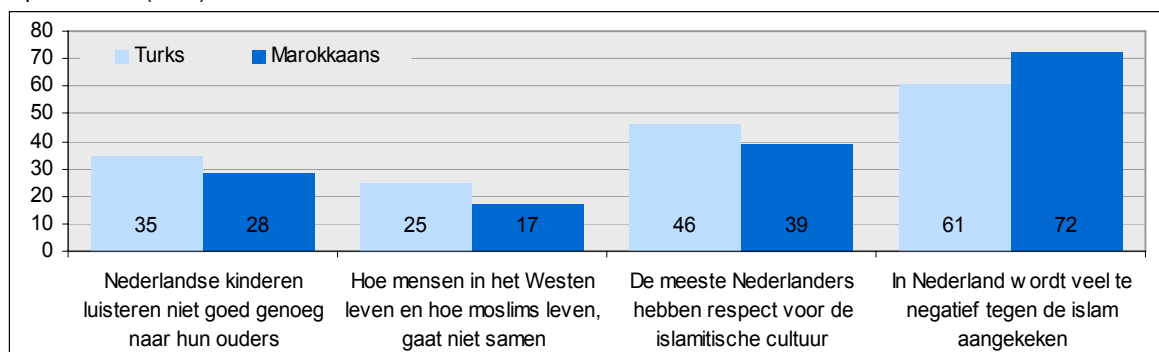
Het SCP concludeert dat de negatieve economische conjunctuur, alsmede de instroom van nieuwe migranten, weinig invloed heeft op de opvattingen over moslims. (Veel) media-aandacht voor migrantenvraagstukken daarentegen heeft in de afgelopen decennia wel geleid tot negatievere opvattingen over migranten.

Turken en Marokkanen over Nederlanders

Aan Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn soortgelijke stellingen voorgelegd over Nederlanders. Een veel kleiner deel dan van de autochtonen meent dat de westerse leefwijze niet te combineren is met moslim zijn. Een meerderheid van Turken en Marokkanen vindt dat in Nederland te negatief wordt aangekeken tegen de islam. Marokkanen vinden dat vaker dan Turken.

Van de Marokkanen en Turken dacht in 2006 70% dat de spanningen tussen verschillende groepen in Nederland erger zouden worden.

Figuur 21.2 Opvattingen van Turken en Marokkanen over spanningen en geweld tussen groepen, 2006, in procenten '(zeer) mee eens'.

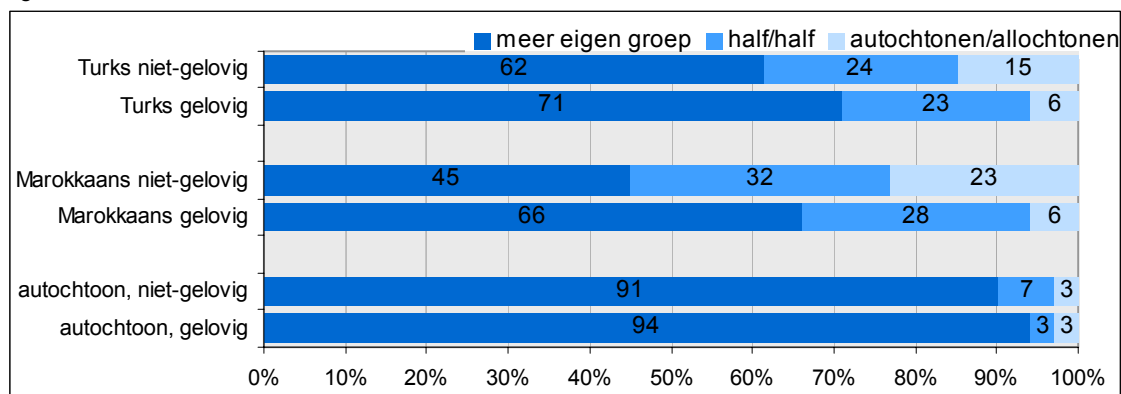
Bron: SCP, Jaarrapport Integratie 2009

22 CONTACTEN MET AUTOCHTONEN

Contacten

Turken en Marokkanen hebben veel meer contacten met de eigen groep dan met autochtonen. Twee derde van de gelovigen onder hen heeft meer contacten met de eigen groep dan met autochtonen. Niet-gelovige Turken en Marokkanen onderscheiden zich in positieve zin, vooral bij Marokkanen. Overigens blijkt dat deze groepen aanzienlijk meer contact hebben met autochtonen dan omgekeerd.

Figuur 22.1 Contacten tussen allochtonen en autochtonen, 2006

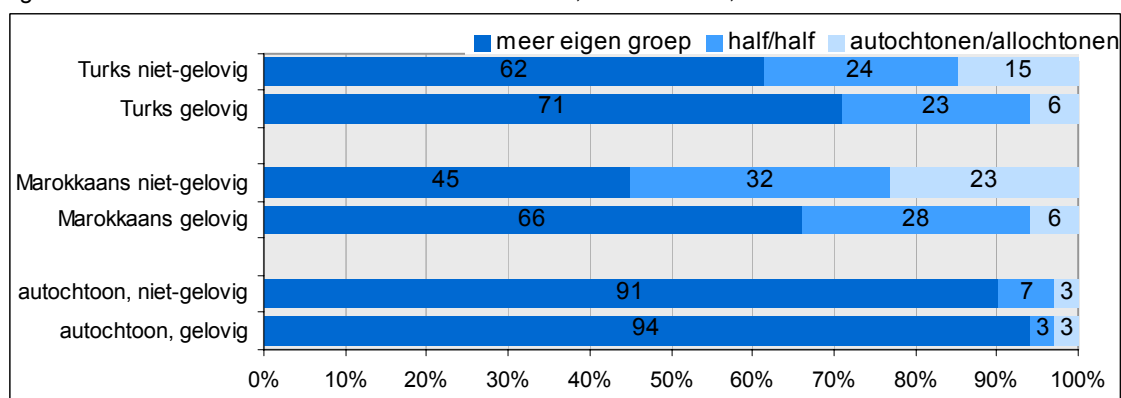
Bron: SCP/CBS, SIM

Hoe groter de etnische groep, hoe minder de kans op een ontmoeting met een autochtoon.²⁸ Daardoor neemt de kans dat allochtonen in de vier grote steden autochtonen ontmoeten, af. Zo daalde de statistische kans dat Turken autochtonen ontmoeten in Amsterdam van 51% in 1998 naar 43% in 2008. Tussen 1994 en 2006 is de samenstelling van vrienden- en kennissenkringen van de tweede generatie steeds eenzijdiger geworden, in de zin dat ze vaker bestaan uit personen van dezelfde herkomstgroep. Het meest geldt dat voor de Turkse tweede generatie.

Bezoek

Bijna de helft van de Marokkanen en Turken die gelovig zijn, krijgt nooit bezoek van autochtonen. Niet-gelovige (of alleen in naam gelovige) landgenoten krijgen vaker autochtonen op bezoek; voor een deel gebeurt dat zelfs frequent. Opnieuw geldt dat autochtonen veel minder vaak bij allochtonen op bezoek gaan dan omgekeerd.

Figuur 22.2 Bezoek van allochtonen aan autochtonen, en andersom, 2006

Bron: SCP/CBS, SIM

23 DISCRIMINATIE JEGENS MOSLIMS

Op 12 februari 2008 bracht de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI), een door de Raad van Europa ingestelde non-gouvernementele organisatie, een rapport²⁹ uit over de situatie rond discriminatie in Nederland. De ECRI meent dat de toon van het publieke en politieke debat in Nederland de afgelopen jaren dramatisch is verslechterd en tot zorgwekkende polarisatie heeft geleid. De Commissie riep de Nederlandse regering op om meer te doen tegen discriminatie in het publieke debat en om haar beleid aan te passen. Het Kabinet was het niet eens met de conclusie van de ECRI over de scherppte van de publieke discussie. Die droeg er immers toe bij dat daadwerkelijke problemen werden benoemd.

De omvang van discriminatie

In een survey uit 2005 zei rond de helft van de ondervraagde Turken en Marokkanen dat ze het afgelopen jaar discriminatie (op grond van land van herkomst, geloof en/of huidskleur) hadden ondervonden.³⁰ Marokkanen meldden vaker ernstige incidenten en op meer verschillende terreinen dan Turken. Jongeren maken vaker melding van discriminatie dan ouderen.

Tabel 23.1 Ernstige en minder ernstige discriminatie-ervaringen, 2005, in %

	Ervaring(en) met ernstige incidenten	Ervaring(en) met minder ernstige incidenten	Totaal aantal ondervraagden
Marokkanen	50	5	268
Turken	38	10	269

Bron: Monitor Rassendiscriminatie 2005.

De werkelijke omvang van discriminatie jegens moslims laat zich moeilijk meten. De betrouwbaarheid van registraties door antidiscriminatiebureaus en politie hangt samen met enerzijds de bekendheid ervan bij de slachtoffers en hun bereidheid om voorvallen van discriminatie te melden, anderzijds met de bereidheid bij de politie om incidenten te registreren.

In 2007 registreerden de antidiscriminatiebureaus in 33 gemeenten 151 klachten over discriminatie afkomstig van Turken en 315 afkomstig van Marokkanen.³¹ Het aantal aangiftes van discriminatie op grond van afkomst, kleur of ras van Marokkanen en Turken is sinds 2002 relatief stabiel.

Uit een inventarisatie van incidenten van discriminatie door de politie in 2008³² blijkt dat 15% van de 2240 incidenten gericht was tegen Turken, Marokkanen en moslims. De daadwerkelijke omvang van discriminatie wordt vele malen hoger ingeschat.

Volgens het Meldpunt Discriminatie Internet (MDI) hadden de meeste meldingen over uitingen op internet in 2008 betrekking op haat tegen moslims.³³ Het aantal blijkt lager dan in 2007, hetgeen opmerkelijk wordt genoemd, omdat in 2008 het debat over moslims een hoogtepunt bereikte, o.a. door het verschijnen van de film *Fitna*. Wel blijkt het aantal uitingen van haat jegens Marokkanen te zijn toegenomen.

Discriminatie op de arbeidsmarkt

Het SCP³⁴ heeft in 2008 een groot aantal praktijktest uitgevoerd waarbij werd getest of allochtone kandidaten evenveel kansen hebben om voor een sollicitatie te worden uitgenodigd dan autochtonen met dezelfde kwalificaties. Daarvoor werden zowel schriftelijke als telefonische reacties op advertenties ingezet. Niet-westerse allochtonen blijken significant minder vaak te worden uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek. Discriminatie komt vaker voor in lagere en middenfuncties, vaker bij mannen dan bij vrouwen, vaker in horeca en detailhandel, en vaker bij functies met klantencontacten. Opmerkelijk is overigens dat Marokkanen meer kans maken om voor een gesprek te worden uitgenodigd dan Turken.³⁵

29 Derde rapport over Nederland. Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie, 2008

30 Monitor Racisme 2005

31 Art. 1, Kerncijfers 2007. Jaaroverzicht discriminatieklachten bij Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten in Nederland, 2007.

32 Poldis 2008. Criminaliteitsbeeld Discriminatie, ITS, juni 2009

33 MDI, Jaarverslag 2008. Het MDI registreert meldingen die per e-mail worden gedaan over uitingen van discriminatie en het zaaien van haat op Nederlandse websites, onderzoekt de meldingen, beoordeelt ze op strafbaarheid en onderneemt actie.

34 SCP, *Liever Mark dan Mohamed?*, 2009

35 51% versus 47%. Ibidem

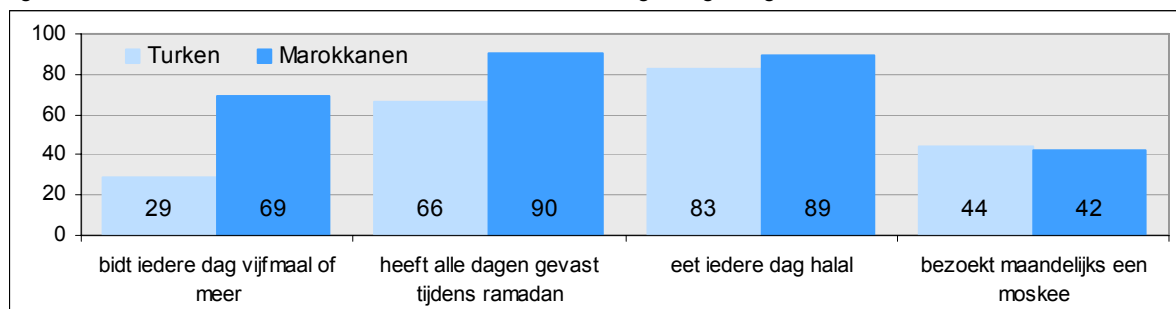
Deel IV De islam

24 BELEVING RELIGIE

Actief religieus gedrag

Hoewel de meeste Turken en Marokkanen (inclusief de tweede generatie) zichzelf als moslim beschouwen, zijn er grote verschillen naar religieus gedrag en opvattingen. Het merendeel van de ondervraagden gaf in 2006 aan dagelijks halal te eten en te vasten tijdens de ramadan. Marokkaanse Nederlanders waren actiever in hun religieus gedrag dan de Turkse. Van de moslims bezoekt een kwart wekelijks of vaker de moskee, en de helft deed dat zelden tot nooit. Moskeebezoek blijkt vooral een mannenzaak. Een derde van de islamitische mannen bezoekt wekelijks of vaker de moskee, tegenover 14% van de islamitische vrouwen.³⁶

Figuur 24.1 Turkse en Marokkaanse moslims naar actief religieus gedrag, 2006

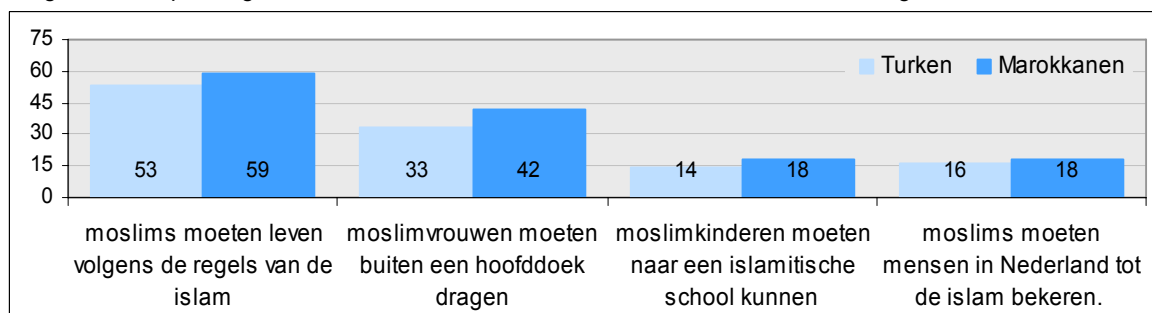
Bron: SCP, Jaarrapport Integratie 2007 (SIM'06)

Het aandeel Turken en Marokkanen dat zich moslim noemt maar nooit (meer) een moskee bezoekt, is toegenomen. In 2006 bleef een kwart van de Turken weg uit de moskee, tegenover 10% in 1998. De eerste generatie verschilt in deze weinig van de tweede generatie. Het aandeel Marokkaanse moslims onder de eerste generatie dat geen moskee bezoekt, groeide van 28 naar 38%. De tweede generatie Marokkaanse moslims gaat in 2006 daarentegen vaker naar de moskee dan in 1998.

Geloofsopvattingen

Terwijl Marokkanen vergeleken met Turken meer contacten hebben met autochtonen, moderner denken over man/vrouwverhoudingen en familiebanden, en minder hechten aan het behoud van de eigen cultuur, blijkt uit de tabel hierboven dat het geloof een belangrijkere rol speelt in hun dagelijks leven dan bij Turken. Marokkanen vinden ook vaker dat moslims volgens de regels van de islam moeten leven en dat moslimvrouwen buitenshuis een hoofddoek moeten dragen. Markant is dat Turkse vrouwen strenger in de leer zijn dan Turkse mannen, terwijl Marokkaanse vrouwen juist lossere opvattingen hebben dan hun mannelijke herkomstgenoten. Islamitische scholen en het bekeren van Nederlanders tot de islam zijn slechts voor een kleine minderheid van de moslims van belang.

Figuur 24.2 Opvattingen van Marokkaanse en Turkse moslims over islamitische regels, 2006

Bron: SCP, Jaarrapport Integratie 2007 (SIM'06)

³⁶ SCP, 2009, Religie aan het begin van de 21e eeuw

25 MOSKEEËN

Aantal moskeeën

Anno 2007 telt Nederland naar schatting 475 moskeeën.³⁷ Daarvan wordt de helft door Turkse organisaties beheerd, rond een derde door Marokkanen en 10% door Surinamers.

Tabel 25.1 Overzicht moskeeën naar herkomstgroep, 2007

Bevolkingsgroep	Aantal moskeeën	Percentage moskeeën	Aantal moskeeën per 10.000 moslims
Turks	242	51	6,7
Marokkaans	179	38	5,5
Surinaams	52	11	16,0
overig	2	0	0,1
Totaal	475	100	4,5

Bron: Van Oudenhove, et al. 2008

Bijna de helft van alle moskeeën staat in Noord en Zuid-Holland.³⁸

De islam kent verschillende bewegingen en stromingen, hetgeen zich vertaalt in het beheer en bestuur van de moskeeën. De onderstaande tabel is een poging de moskeeën in te delen naar de stroming.

Tabel 25.2 Overzicht moskeeën per categorie moslims, 2007

Categorie	Aantal	% van totaal
Turks - Diyanet	143	30.1
Turks - Süleymanlı's	48	10.1
Turks - MilliGörüş	25	5.3
Turks - overig	26	5.5
Marokkaans	179	37.7
Surinaams - Soenitisch	41	8.6
Surinaams - Ahmadijja	11	2.3
overig	2	0.4
Totaal	475	100

Bron: Van Oudenhove, et al. 2008

Maatschappelijke functie

Anders dan in de herkomstlanden is de moskee in Nederland niet alleen een plaats waar men aan zijn of haar religieuze verplichtingen kan voldoen en religieus onderwijs kan krijgen (gebed, vrijdagspreek, Koranonderricht, Arabische les, lezingen over religieuze onderwerpen). Vaak is de moskee ook een ontmoetingsplaats waar leden van de gemeenschap terecht kunnen voor advies op uiteenlopende gebieden, voor voorlichting, sport, recreatie, ontspanning, voor een winkel of een maaltijd. Ook bestaan er vaak contacten tussen moskeeën en kerken (soms ook synagogen) in het kader van een inter-religieuze dialoog.

Uit een enquête onder 120 moskeeën³⁹ bleek dat 79% van de moskeeën naast religieuze functies ook andere maatschappelijke functies vervult. Vooral moskeeën met een Turkse of een Pakistaanse achtergrond zijn maatschappelijk actief.⁴⁰

37 Van Oudenhoven et al., Nederland deugt, 2008. De berekening is gemaakt op basis van een adreslijst van de ISBI, aangevuld met andere adreslijsten. Ibidem, p 52-53

38 Ibidem, p. 54

39 Canatan, K. e.a., 2005

40 Canatan, K. e.a., 2003

26 ISLAMITISCH ONDERWIJS

Vrijheid van onderwijs

Het islamitisch onderwijs is, net als alle andere vormen van bijzonder onderwijs, gebaseerd op artikel 23, lid 2 van de Nederlandse Grondwet waarin staat: 'Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezicht van de overheid en, voor wat bij de wet aangewezen vormen van onderwijs betreft, het onderzoek naar de bekwaamheid en de zedelijkheid van hen die onderwijs geven, een en ander bij de wet te regelen.' Het islamitisch onderwijs wordt, net als al het onderwijs, gefinancierd door de Rijksoverheid.

Basis en voortgezet onderwijs

In 1990 werd de Islamitische Scholen Besturen Organisatie (ISBO) opgericht, een islamitische onderwijskoepelorganisatie die zich richt op het basis- en middelbaar onderwijs.

In Nederland gaan 9.331 leerlingen naar de 43 basisscholen op islamitische grondslag.

Er zijn twee scholen voor voortgezet onderwijs, een in Amsterdam en een in Rotterdam. Op deze beide scholen zitten samen 1.179 leerlingen.⁴¹

Universiteit

De Vrije Universiteit Amsterdam (VU) heeft een Centrum voor Islamitische Theologie opgericht, waar studenten een bachelorstudie Islamitische Theologie en een eenjarig masterprogramma Islamitische Geestelijke Verzorging kunnen volgen. Daarnaast kent de VU de mastervarianten Islamitische Jeugdzorg en Islamitische Geestelijke Vorming (met stages in de jeugdzorg of onderwijs).

De Universiteit Leiden biedt een bachelor- en masteropleiding Islamitische Theologie. De bachelor is een brede theologische opleiding waarin alle islamitische stromingen aan bod komen. De eenjarige Engelstalige master Islamic Theology richt zich vooral op de moderne islam in Europa.

Daarnaast zijn er twee islamitische universiteiten in Nederland: de Islamitisch Universiteit Rotterdam (IUR) en de Islamitische Universiteit Europa (IUE) in Schiedam. Beide worden door de overheid erkend noch bekostigd.

Opleiding tot imam

De enige imamopleiding is te vinden bij Hogeschool INHolland en betreft een opleiding tot Imam/ Islamitisch Geestelijke Werker op hbo-niveau die in samenwerking met een aantal moskeekoepels van het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO) wordt vormgegeven. De opleiding heeft drie uitstroomprofielen: Imam, Islamitisch Geestelijk Werker en Islamitisch Pedagogisch Werker.

Op dit moment is er geen imamopleiding op universitair niveau. De Universiteit Leiden zal binnenkort starten met de eerste universitaire imamopleiding, in samenwerking met een Marokkaanse en Turkse moskeekoepel. De VU ontwikkelt momenteel een driejarige master Islamitische Theologie die voorziet in een ambtsopleiding tot imam aan moskeeën en instellingen.

⁴¹ Cf. Informatieproducten, oktober 2008

27 ISLAMITISCHE ORGANISATIES

Islamitische contactorganen

Nederland kent twee officiële landelijke islamitische organisaties waarmee de minister van Wonen, Wijken en Integratie contact onderhoudt en overleg voert, de zogenoemde contactorganen: het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO) en de Contactgroep Islam (CGI).

Het CMO werd in november 2004 door de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie officieel erkend als contactorgaan. Het CMO bestaat uit tien (overwegend soennitische) organisaties, waarvan vijf Turkse moskeekoepels, een landelijke Marokkaanse moskeekoepel, een regionale Marokkaanse moskeekoepel, een Surinaamse koepelorganisatie (met onder meer moskeeën en moskeorganisaties) en een vereniging van (vooral Marokkaanse) imams. Daarnaast is een organisatie van overwegend Irakese sjiieten aangesloten. Naast leden kent het CMO een samenwerkingsverband en overlegstructuur met elf diverse organisaties, waaronder SPIOR, Al Nisa, de Brabantse Islamitische Raad en de Vereniging van Bosniacs.

In januari 2005 werd de CGI als tweede contactorgaan door de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie erkend. De CGI bestaat uit organisaties van soennieten, Ahmadiyya en Alevieten, waaronder een Turkse koepel van alevitische sociaal culturele verenigingen, een moskeekoepel van Surinaamse Lahore Ahmadiyya en een koepel met diverse etnische organisaties waaronder Bosnische en Indonesische moskeeën.

Islamitische organisaties

Nederland kent diverse organisaties van islamitische vrouwen. Stichting Al Nisa is een bekende vrijwilligersorganisatie van Nederlandse moslimvrouwen, gevestigd in Amsterdam. Het Landelijk Islamitische Vrouwen Netwerk (LIVN) is een netwerkorganisatie voor vrouwen en vrouwenorganisaties die zich inzetten voor de participatie en emancipatie van islamitische vrouwen.

Er zijn heel veel lokale en regionale jongeren- en studentenorganisaties, waarvan een aantal wel en een aantal juist niet zijn gericht op de islamitische identiteit.

Moslimomroep

Sinds 1986 kent Nederland een omroep specifiek gericht op moslims. De functie van deze Islamitische Omroepstichting (IOS) wordt in 1993 overgenomen door de Nederlandse Moslimomroep (NMO), een publieke omroep op islamitische grondslag. Sinds 2007 moet deze omroep haar zendtijd delen met de in 2005 opgerichte Nederlandse Islamitische Omroep (NIO). De vergunning voor beide omroepen zal op 1 september 2010 worden ingetrokken.

Eind 2009 gaf het Commissariaat voor de Media de nieuwe Stichting Moslim Omroep Nederland de vergunning om per september 2010 58 uur televisie en 175 uur radio te gaan uitzenden.

LITERATUUR

- AIVD, *Jaarverslag 2007*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koningsrelaties, 2007.
- AIVD, *Jaarverslag 2008*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koningsrelaties, 2008.
- AIVD, *Lokale Jihadistische netwerken in Nederland. Veranderingen in het dreigingsbeeld*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koningsrelaties, december 2009.
- Bartels, *De keuze van een huwelijkspartner*, 2008.
- Beer, J. de, *Nederlandse moslims blijven in de minderheid*, Demos, 2007, jaargang 23, nr. 9.
- Boog, I., Coenders, M. & Dinsbach, W., *Kerncijfers 2007. Jaaroverzicht discriminatieklachten bij Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten*. Rotterdam, 2008.
- Canatan, K., C.H. Oudijk & A. Ljamai, *De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën*, 2003.
- Canatan, K., M. Popovic & R. Edinga, *Maatschappelijk actief in moskeeverband*. IHSAN, 2005.
- CBS: *Religie aan het begin van de 21e eeuw*, 2009.
- CBS, *Jaarrapport Integratie 2008*, november 2008.
- Coenders, M., Dinsbach, W., Silversmith, J. & Boog, I., *Kerncijfers 2005. Jaaroverzicht discriminatieklachten bij antidiscriminatiebureaus en meldpunten*, Amsterdam, 2006.
- Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI), *Derde rapport over Nederland*, 2008.
- FORUM/Motivaction, *Opkomstgedrag en opkomstmotieven van Nieuwe Nederlanders. Gemeenteraadsverkiezingen 2006*, 2006.
- FORUM/Motivaction, *Opkomst- en stemgedrag van Nieuwe Nederlanders. Gemeenteraadsverkiezingen 2010*, 2010.
- Harchaoui, S., *Jongeren in Nederland, tevredenheid en geluk*, FORUM, 2008.
- ITS, *Poldis 2008. Criminaliteitsbeeld Discriminatie*, juni 2009.
- Jennissen, R.P.W., Blom, M. *Allochtone en autochtone verdachten van verschillende delicttypen nader bekeken*, WODC, Ministerie van Justitie, 2007.
- Kortman, e.a. *De grondwet, tekst en commentaar*, 1998.
- Meldpunt Discriminatie Internet, *Voor een leefbaar en tolerant internet, Jaarverslag 2008*, 2008.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, *Integratienota 2007-2011, 2007/2008*.
- *Monitor Rassendiscriminatie 2005, 2006*.
- Oudenhoven, J.P. van, et al., *Nederland deugt'*, Groningen, 2008.
- Pew Forum on Religion & Public Life, The, *Mapping the Global Muslim Population*, 2009.
- Schuyt, Th., B. Gouwenberg, R. Beckers, *Geven in Nederland 2009. Giften, nalatenschappen, sponsoring en vrijwilligerswerk*, Vrije Universiteit, 2009.
- SCP, *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*, 2006
- SCP, *Jaarrapport Integratie 2007*, 2007.
- SCP, *Gestruikeld voor de start*, 2008.
- SCP, *Jaarrapport Integratie 2009*, 2009.
- SCP, *Sociale staat van Nederland*, 2009.
- SCP, *Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests*, 2009.
- Ties, *The position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam*, 2008.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2008), *Trendanalyse Polarisatie en Radicalisering TK 29754*, nr. 141. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- Vreemdelingencirculaire 2000 B5/4.1.

Website:

Centraal Bureau voor de Statistiek: www.cbs.nl

Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO): www.cmoweb.nl

FORUM, Expertisecentrum Religie en Samenleving: www.forum.nl/res

IHSAN, Islamitisch Instituut voor maatschappelijke activering: www.ihsannet.nl

Instituut voor Publiek en Politiek: www.publiek-politiek.nl

Landelijk Overleg Minderheden: www.minderheden.org

Nederlandse Moslim Omroep: www.nmo.nl

Nederlandse Islamitische Omroep: www.nioweb.nl

Parlement: www.parlement.com